

MÁLOVICS GYÖRGY¹

AZ EGYETEMI KÖZÖSSÉGI SZEREPVÁLLALÁSI JELLEGGEL BÍRÓ KEZDEMÉNYEZÉSEK HATÁSAI HAZAI KONTEXTUSBAN

Egy, az egyetemi közösségi szerepvállalásban akadémiai szemlélettel részt vevő szereplők körében végzett empirikus kutatás tapasztalatai

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.4.47>

ABSZTRAKT

A szokásos jellegű egyetemi oktatási és kutatási folyamatokat gyakran éri az a vád, hogy (1) azok nem járulnak hozzá napjaink globális környezeti és társadalmi kihívásainak megoldásához, illetve (2) ezek hasznából a társadalom marginalizált/„hangnélküli”/hatalom nélküli csoportjai nem részesülnek. E kritikák kapcsán az egyik lehetséges „megoldás” az egyetemi közösségi szerepvállalás (EKSZ) koncepciójának és az ennek elemeit képező, az egyetemüket környezetükkel a társadalmi igazságosság és fenntarthatóság céljai és értékei mentén összekapcsoló tevékenységeknek a gyakorlatba ültetése. A téma nemzetközi szakirodalma, valamint egy hazai kvalitatív empirikus kutatás tapasztalatai alapján tanulmányomban azt vizsgálom meg, hogy az EKSZ hazánkban az e kezdeményezésekben akadémiai jellegű szemlélettel részt vevő szereplők szerint mennyiben teljesíti be e társadalmi/fenntarthatósági hatással kapcsolatos „ígéretét”, azaz mennyiben jelent valós választ az oktatás és kutatás konvencionális megközelítéseivel szemben megfogalmazott kritikák vonatkozásában. Következtetésem, hogy bár a hazai EKSZ-jellegű kezdeményezések kapcsán számos (gyakran bizonytalansággal, ellentmondásokkal jellemezhető) társadalmi hatás feltételezhető, e hatások léptéke a megoldani célzott problémák/kihívások léptékéhez képest elenyésző, és az sem egyértelmű, hogyan lehetne az EKSZ-jellegű tevékenységeknek, és ezen keresztül ezek társadalmi hatásának léptékét érdemben növelni.

Kulcsszavak: felsőoktatás, egyetemi közösségi szerepvállalás (EKSZ), társadalmi hatás

¹ Szegedi Tudományegyetem.

UNIVERSITY EDUCATION, RESEARCH, AND SOCIAL IMPACT

The effect of university community engagement initiatives in light of a qualitative empirical study in Hungary

ABSTRACT

Conventional university education and research processes often face the charge that (1) they do not contribute to the solution of global environmental and social problems and (2) marginalized/voiceless/powerless social groups do not benefit from them. One potential solution to such criticism is the practical application of the university community engagement (UCE) concept and related activities that connect universities with their environment via the goals and values of social justice and sustainability. Within the present study, I examine whether UCE is actually able to contribute to social and/or environmental goals and whether it indeed offers an answer to the aforementioned charges against conventional educational and research processes, according to the evaluation of UCE participants. Besides utilizing related academic literature, findings are based on the results of a qualitative empirical study carried out in Hungary. Results show that UCE activities are characterised by diverse (even though often uncertain and potentially contradictory) social impacts and the scale of these impacts is negligible compared to the scale of the problems UCE aims to solve. Furthermore, upscaling UCE activities and their impacts seem to be a complex challenge where there is no easy (clear-cut) way forward.

Keywords: higher education, university community engagement, social impact

AZ EGYETEMI KÖZÖSSÉGI SZEREPVÁLLALÁSI JELLEGGEL BÍRÓ KEZDEMÉNYEZÉSEK HATÁSAI
HAZAI KONTEXTUSBAN

EGY, AZ EGYETEMI KÖZÖSSÉGI SZEREPVÁLLALÁSBAN AKADÉMIAI SZEMLÉLETTEL RÉSZT VEVŐ SZEREPLŐK KÖRÉBEN VÉGZET EMPIRIKUS KUTATÁS TAPASZTALATAI

BEVEZETÉS

Az akadémiai szférát gyakran éri az a vád, hogy annak intézményei környezetüktől elszigetelten, mintegy elefáncsonttoronyként működnek (Schoorman 2016), és az általuk generált hasznokból a marginalizált („hang nélküli”, hatalom nélküli) társadalmi csoportok rendre kimaradnak. Az egyetemi közösségi szerepvállalás (EKSZ) koncepciója e jelenség megváltoztatását célozza olyan módon, hogy *„az egyetemek egyetemen kívüli szereplőkkel (érintettekkel) dolgoznak (működnek) együtt (valósítanak meg közös tevékenységeket) olyan módon, hogy az, ha eltérő módon is, de mindegyik félnek kölcsönösen hasznos, és ami (egyetemi szempontból nézve) gazdagítja az egyetemek főtevékenységeit”* (Benneworth et al. 2018:17).

Az EKSZ tehát orientációjában egy olyan tevékenység-halmaz, amelyik explicit módon összeköti az oktatást és a kutatást (az első két egyetemi missziót) a társadalmi hatással. Nem világos ugyanakkor, hogy a gyakorlatban hogyan ragadhatók meg e tevékenység-halmaz tényleges társadalmi hatásai (Koekkoek–Ham–Kleinhaus 2021). Tanulmányomban e problémából kiindulva a következő kérdésre keresem a választ: *Az EKSZ-jellegű kezdeményezéseket működtető, akadémiai (szemléletű) szereplők értékelése szerint milyen hatásai figyelhetők meg az EKSZ-jellegű tevékenységeknek hazai kontextusban?* A vonatkozó szakirodalom áttekintése mellett kutatási kérdésem megválaszolásához kvalitatív, félig strukturált egyéni mélyinterjúkon alapuló primer kutatásom eredményeit használtam. E feltáró jellegű kutatás célja az EKSZ hazai helyzetének feltérképezése, megértése volt. Ennek megfelelően e kutatás nem pusztán az EKSZ potenciális társadalmi hatásaira fókuszált, hanem az EKSZ akadémiai szférában való elterjedését támogató (Málovics–Wahyuni 2024) és akadályozó (Málovics 2024a) tényezőkre, illetve az oktatáshoz és kutatáshoz kapcsolódó hazai EKSZ gyakorlatokra is (Málovics 2024b).

Tanulmányomat az EKSZ koncepciójának, valamint társadalmi hatásainak mérésével kapcsolatos kihívások bemutatásával kezdem, ezután bemutatom empirikus kutatásom módszertanát és eredményeit, végül diszkusszív jelleggel levont következtetéseimmel zárom.

OKTATÁS, KUTATÁS, HARMADIK MISSZIÓ, EGYETEMI FENNTARTHATÓSÁG, EGYETEMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS, EKSZ

A felsőoktatási szféra irányába egyre inkább társadalmi/politikai elvárás, hogy az napjaink globális társadalmi és környezeti problémáinak megoldásához járuljon hozzá (EC – European Commission 2017; Grau et al. 2017; Larrán Jorge–Andrades Peña 2017; Király–Géring 2021). Mindeközben az egyetemek nemzetköziesednek (*internationalization*) – helyi/lokális intézményekből nemzetközi szinten versengő „vállalatokká” válnak (Shek–Yuen-Tsang–Ng 2017; Hazelkorn 2018). Az oktatás nemzetközi kereskedelembe bekerülő szolgáltatássá válik, kialakul a nemzetek feletti akadémiai kapitalizmus (Hazelkorn 2018:12), így előtérbe kerülnek a határosság, hatékonyság, elszámoltathatóság és átláthatóság működési kritériumai (Larrán Jorge–Andrades Peña 2017). Az egyetemek fő feladatává a munkaerőpiac számára megfelelő munkaerő kibocsátása válik, megtörténik az egyetemek elvállalatosítása, piacosítása, kommercializálása, privatizálása, hiszen az egyetemi működéshez egyre nagyobb arányú sajátbevétel-generálási kényszer is társul, az egyetemek teljesítményét pedig egyre inkább nemzetközi szervezetek által meghatározott kvantitatív hatékonysági indikátorokkal mérik (Hazelkorn 2018). Ezek közül kiemelkednek a gazdasági indikátorok (Shek–Yuen-Tsang–Ng 2017), valamint a nagy nemzetközi (globális) egyetemi rangsorok (Hazelkorn 2018). Ez hatással van az egyetemek irányítására is: az irányítás menedzseri-adminisztratív, a fókusz pedig a vállalati jellegű teljesítmény irányába tolódik (pl. költséghatékonyság, ipari-vállalati kapcsolatok) (Shek–Yuen-Tsang–Ng 2017). Így a globális társadalmi és környezeti problémák korában pont az ezekkel való foglalkozás nem fér bele a megváltozott egyetemi működésbe.

Bár e változásokat maguk az akadémiai szereplők, oktatók és kutatók szeretik önmaguktól/saját tevékenységüktől független külső tendenciáknak beállítani, melyeknek a felsőoktatási szféra, és benne ők maguk (mi magunk) az áldozatai (vagyunk), a helyzet nem ilyen egyszerű. A felsőoktatási intézmények ugyanis elszakadt környezetüktől – erre utal például az elefántcsonttorony (*ivory tower*) analógia is (Lo et al. 2017) –, automatikusnak vették társadalom általi finanszírozásukat anélkül, hogy a köz/társadalom számára való hasznosságukat érdemben igazolták volna. Mindezt elintézték annyival, hogy az egyetemen folyó oktatás és kutatás hasznosak a társadalom számára, minden további bizonyítási kísérlet nélkül (Hazelkorn 2018).

Mindez már csak azért is különösen ellentmondásos, mert a vonatkozó (pl. a konvencionális megközelítésű kutatási folyamatok társadalmi hatásával foglalkozó) kutatások (pl. Bornmann 2013; Lauronen 2020; Viana-Lora–Nel-lo-Andreu 2021; Dotti–Walczyk 2022) szerint nem vélelmezhetünk automatikus társadalmi hatást (pl. a globális problémák megoldásához való hozzájárulás kapcsán) a konvencionális jellegű akadémiai működés vonatkozásában. Sőt, a fentebb vázolt tendenciák inkább abba az irányba mutatnak, hogy a kevesebb hatalommal rendelkező érintettek tendenciózusan kimaradnak a konvencionális jellegű felsőoktatási-akadémiai folyamatok haszonélvezőinek köréből.

E kritika eredményeképpen napjainkra az egyetemek társadalmi szerepvállalásával kapcsolatban többféle elvárás és koncepció is megjelenik a társadalomban és a szakirodalomban. A hagyományos oktatási és kutatási tevékenységek mellé beemelt harmadik misszióval kapcsolatos elvárások azon tevékenységek összességét takarják, „amelyek az egyetemi tudás, erőforrások és képességek akadémiai szférán kívüli létrehozásával (*generálásával*), felhasználásával, alkalmazásával és kihasználásával foglalkoznak” (Compagnucci–Spigarelli 2020). E koncepció azonban a gyakorlati megvalósulás során a fenti definícióval ellentétben – egyesek szerint (Trencher et al. 2014) azt egyenesen kiforgatva – az egyetemek üzleti-gazdasági-piaci jellegű kapcsolataira fókuszál (Laredo 2007; Gál–Ptaček 2011), így nem oldja meg a fent említett problémákat, sőt, bizonyos értelemben fokozza azokat. Így emellett az egyetemek irányába társadalmi elvárásként továbbra is megjelennek a – munkaerőpiac által elismert „gazdasági értéken” túli – „emberi érték” (*human value*) teremtése, valamint

a jelen tanulmány fókuszát képező közösségi szerepvállalással, egyetemi (társadalmi) felelősségvállalással, fenntarthatósággal kapcsolatos szempontok (mint társadalmi értékteremtés) is (Király–Géring 2021).

E koncepciókkal a hazai szakirodalom is foglalkozik. Legrészletesebben Sitku (2023) igyekezett tisztázni az EKSZ és a rokon koncepciók (egyetemi felelősségvállalás, harmadik misszió) sokszor nemzetközi szakirodalomban is kusza viszonyát. A vonatkozó hazai kutatások a fenti koncepciók (tevékenység-halmazok) vonatkozásában leginkább az egyetemi társadalmi felelősségvállalás fogalmához kapcsolódnak, ezen belül is azt vizsgálják, hogy a hazai egyetemek e vonatkozásban mit szerepeltetnek szervezeti dokumentumaikban (Dános 2021), valamint mit kommunikálnak magukról honlapjukon (Reisinger–Dános 2021, 2022b), illetve online sajtótermékeken keresztül (Reisinger–Dános 2022a).

A fenti koncepciók viszonyrendszerében a közösségi szerepvállalás tulajdonképpen az egyetemi társadalmi felelősségvállalás és egyetemi fenntarthatóság elősegítésének egyik eszközeként értelmezhető (GUNI 2017; Larrán Jorge–Andrades Peña 2017; Lo et al. 2017; Shek–Yuen–Tsang–Ng 2017), azonban túl is mutat azokon, amennyiben hasonló célokat (fenntarthatóság, társadalmi igazságosság) jelöl ki ugyan, ám hangsúlyozza, hogy az egyetemeknek ezek érdekében olyan módon kell tenniük, hogy nem elsősorban piaci (hatalommal bíró) szereplőkkel, hanem egyéb sérülékeny, „hangnélküli”, marginalizált csoportokkal kell együttműködniük (akár éppen a hatalommal bíró szereplők/intézmények elnyomó működésével szemben) (GUNI 2013, 2017).²

Az EKSZ lényegének érzékeltetéséhez jó alapot nyújt Hazelkorn (2016) modellje. E szerint amikor az egyetem külső kapcsolódásairól gondolkodunk, akkor az elméleti spektrum egyik szélén a *társadalmi igazságosság alapján történő megközelítés* áll. E megközelítés – amely szerint egyébként a szakirodalom általában értelmezi az EKSZ fogalmát (Benneworth et al. 2018) – a közösségi szerepvállalás szerepét társadalmi ki-keresztés- és igazságtalanság-ellenes küzdelemként, a társadalom marginalizált, periferizált csoportjainak képessé tételét támogató tevékenységként értelmezi, valamint inkorporálja a globális felelősségvállalást, és ezen belül a környezeti (fenntarthatósági) kezdeményezéseket. Az egyetem külső kapcsolatait e célok érdekében szervezi, így főbb partnerek a marginalizált, periferizált közösségek és az őket képviselők (pl. civil-szervezetek), illetve a környezet védelme érdekében tevékenykedő csoportok. E szempontok és kapcsolatok mentén épül be a külső szereplőkkel történő együttműködés az oktatásba és kutatásba is.³

2 Az EKSZ-szakirodalom gyakorlatilag egységes a tekintetben, hogy az EKSZ partnerei a sérülékeny, „hangnélküli”, marginalizált csoportok, és elsősorban az e csoportokkal való együttműködés segítheti elő az EKSZ céljainak elérését. E megközelítés implicit módon feltételezi a valós társadalmi érdekonfliktusok meglétét, ontológiai értelemben tehát a konfliktuselmélettel (Campbell 2021) és kritikai elmélettel (Fuchs 2017) mutat rokonságot. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy mindez nem jelenti azt, hogy adott EKSZ-jellegű folyamatban nem jelenhetnek meg magasabb mértékű (pl. piaci) hatalommal bíró társadalmi szereplők. Egyfelől ugyanis a társadalmi változás nem kizárólag a domináns intézményekkel/struktúrákkal szemben, hanem azokon keresztül is történik (Pel et al. 2020). Másrészt, az EKSZ meglehetősen nagyfokú kontextualitást mutat (lásd alább), így bizonyos helyzetekben az EKSZ emancipatorikus céljai akár egybe is eshetnek például nagyvállalatok, akár multinacionális vállalatok céljaival – hazánkban sok egyéb mellett az LMBTQ emberek jogfosztottsága elleni küzdelem szolgáltathat példát ilyen egybeesésre. Végül fontos megjegyezni, hogy nyilván nem minden képzőhelytől várható el a gyakorlatban, hogy a külső együttműködések fókuszában a sérülékeny, „hangnélküli”, marginalizált csoportok álljanak – üzleti képzőhelyek (*business schools*) esetében például ennek gyakorlati esélye viszonylag alacsony (Málóvics–Juhász–Bajmócy 2024).

3 Nyilvánvaló, hogy a „társadalmi igazságosság”-nak, mint erőteljesen értékterhelt (normatív) koncepciónak számtalan megközelítése él egymás mellett a tudományban és társadalomban (Campbell 2021). Ami egyik elmélet (vagy ember) szerint igazságos, az más elméletek (emberek) szerint nem, és fordítva. Az EKSZ társadalmi igazságosságértelmezése vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy az – implicit módon, összhangban a tanulmány szerzőjének személyes értékítéletével – merít egyfelől Rawls (1997) elméletéből, amennyiben a társadalmi egyenlőtlenségek elrendezésének vonatkozásában a legkedvezőtlenebb helyzetben lévők helyzetének a javítását hangsúlyozza; illetve épít Sen (2003) munkásságára is, amennyiben a képessé tétel fókuszba emelésével a jóllétet impliciten összekapcsolja a képességek (mint tényleges lehetőségek) fogalmával.

AZ EKSZ TÁRSADALMI HATÁSAI

A társadalmi hatásmérés hosszú múltra tekint vissza (Sági–Széll 2015), és annak egyik lehetséges definíciója értelmében az „egy program vagy teljes szervezet működése során: a kedvezményezettek (célcsoport tagok) és más érintettek életében (életminőségében), a szervezet tevékenységének következtében bekövetkező, tervezett és nem tervezett, pozitív és negatív változások összességének, szisztematikus és rendszeres mérése, értékelése és felhasználása” (Bakó 2022:34). Azaz, a hatásvizsgálat adott beavatkozások (intézkedések, cselekvési tervek, akciók stb.) következményeit vizsgálja a résztvevők vonatkozásában (Major et al. 2013).

Jelen tanulmány nem tekinthető a fenti értelemben vett hatásmérésnek – erre lehetősége sem lenne, lévén nem adott kezdeményezés/szervezet által előre eltervezett módon végrehajtott beavatkozások hatásait értékeli, hanem egy adott tevékenység/halmazról (EKSZ) igyekszik feltárni a résztvevő szereplők egy körének a véleményét, értelmezéseit, érzéseit az adott tevékenység/halmaz társadalmi hatásainak a vonatkozásában. Kizárólag ilyen értelemben értendő tehát a hatásvizsgálat/társadalmi hatás kifejezések a tanulmányban.

Az *EKSZ társadalmi hatásai* kapcsán a szakirodalom jellemzően négy érintetti csoportot és az ezekkel kapcsolatos hatásokat különíti el (Singh 2017):

- felsőoktatási intézmények (az intézmény és közösség közti kapcsolatok javítása, valamint ezáltal annak igazolása, hogy a felsőoktatás ténylegesen szolgálja a közjót);
- felsőoktatási munkavállalók (az elméletek és akadémiai tudás helyi problémákkal kapcsolatos alkalmazása);
- hallgatók (szakmai karrierre való felkészülés; közösségi problémákkal kapcsolatos érzékenység és tudatosság növekedése; elméleti tudás és gyakorlati tapasztalat összekapcsolódása; hatékonyabb tanulás, kritikai gondolkodás, jobb tanulmányi teljesítmény); valamint
- (nem akadémiai/partner-)közösségek: sokféle potenciális konkrét hatás, az adott együttműködéstől függően.

Bár általánosságban úgy véljük, hogy az EKSZ a fent felsorolt érintetti csoportba tartozó szervezetekre és személyekre is hatással lehet, az e hatással kapcsolatos empirikus tudásunk meglehetősen korlátozott mértékű. Ahogyan Koekoek, Ham és Kleinhans (2021) fogalmaztak: az EKSZ hatását értékelő tanulmányok továbbra is hiányoznak a szakirodalomból. Ha pedig találunk ilyeneket (például olyan EKSZ-i tevékenységek esetében, mint a *service learning*, hallgatói önkéntesség, sérülékeny társadalmi csoportok felsőoktatási részvétele), ott (1) ezek elsősorban kisebb léptékű (pl. egyéni képessé tétel) hatásokat igazolnak, intézményi szintű változásokat nem; illetve (2) nem feltétlenül konklúzívak a tekintetben, hogy ténylegesen jelentkeznek-e e tevékenységek elméletben vélelmezett pozitív társadalmi hatásai. A konkluzitás hiányára jó példaként szolgálnak a legkiterjedtebb szakirodalommal rendelkező egészségügyi vonatkozású közösségi szerepvállalási programok. Ha például összevetjük két gyakran hivatkozott összefoglaló tanulmány következtetéseit, akkor azt találjuk, hogy míg Milton és szerzőtársai (2012) szerint nincs bizonyíték arra, hogy a közösségi szerepvállalás pozitívan hat a lakosság egészségi állapotára vagy az egészségügyi szolgáltatásokra, addig Cyril és szerzőtársai (2015) szerint a közösségi szerepvállalás jobb egészségügyi kimenetekhez és egészségtudatosabb viselkedéshez vezethet a hátrányos helyzetű populáció esetében – miközben mindkét tanulmány hangsúlyozza, hogy a közösségi szerepvállalás hatásértékelése hatalmas kihívás, ami alapvetően nem megoldott.

Az EKSZ hatásaival (hatásértékelésével) kapcsolatos szakirodalmi hiány oka feltehetően többes. Először is, az EKSZ egy nagyon szerteágazó tevékenység/halmaz, amely az egyetemi működés valamennyi aspektusát

érinthesi, az egyetem szervezetétől és egyetemi létesítményektől kezdve a tudományos eredmények disszeminációján át, a kutatási és oktatási tevékenységig és a diákok és egyetemi alkalmazottak közösségi szerepvállalásáig (Benneworth et al. 2018; Málóvics et al. 2022). Másfelől, az EKSZ erősen kontextusfüggő: az EKSZ észak-amerikai vagy nyugat-európai módozatainak például nemigen van relevanciája olyan helyi/nemzeti kontextusok esetében, amelyek polgárháborús helyzettel, autokrata rezsimek által gyakorolt erőteljes elnyomással jellemezhetők, és amely esetekben például a hallgatók és oktatók vagy az ő jelentős részük (pl. a nők) az életüket kockáztatják az egyetemi lét megcélzásával; a társadalom jelentős része/csoportjai számára tiltott a felsőoktatásban való részvétel; vagy a szólásszabadság alapvető csorbát szenved és a politikai elit által hirdetettől eltérő nézetek hangoztatása tilos (Ibrahim 2017).

E kontextusfüggőség az EKSZ keretében megvalósuló tevékenységek esetén kisebb léptékben, azaz például a hazai EKSZ-gyakorlatok esetében is fennáll – hazánkban is nagyon sokféle, egymástól megközelítésében/módszertanában nagyon különböző megközelítéssel találkozunk (Málóvics 2024b). Végül a kontextusfüggőség az EKSZ bevezetésének/alkalmazásának motivációjának a vonatkozásában is fennáll: a(z) akadémiai és nem akadémiai) résztvevőkre felülről, szabályozással mintegy ráoktrojált, és így kizárólag külső motiváción alapuló EKSZ-folyamatok akár hosszabb időn keresztül is folyhatnak oly módon, hogy azok az érintettek zömére (beleértve ebbe a végső célcsoportként értelmezhető sérülékeny csoportokat) semmilyen pozitív hatással nem bírnak (Wahyuni–Málóvics 2023).

Azaz, az EKSZ társadalmi hatásainak precíz, tudományos igényű történő megragadása komoly kihívás a társadalomkutatás számára (Hart–Northmore 2011; Wanjiru–Xiaoguang 2021). Konszenzus van a szakirodalomban azzal kapcsolatban, hogy az EKSZ hatása *kvantitatív indikátorokkal nem képezhető le jó minőségben*: míg ugyanis az indikátorokkal való jó minőségű leképezés (mérés) precizitást, hitelességet, teljességet követelne meg (ráadásul úgy, hogy mindeközben a használt indikátorok száma nem túlságosan nagy), eközben az egyetemi közösségi szerepvállalás egy potenciálisan nagyon sok területre kiterjedő és tevékenységet magába foglaló, kontextusfüggő, hatásaiban nehezen (ha egyáltalán) megragadható tevékenység-halmaz (Singh 2017; Benneworth et al. 2018). E felismerésen alapul a napjainkban európai kontextusban nagy népszerűségnek örvendő, úgynevezett TEFCE-projektben kifejlesztett kvalitatív intézményi önértékelési eszköz (Farnell–Veidemann–Westerheijden 2021; Málóvics–Juhász–Bajmócy 2024).

Az EKSZ esetében tehát a hatások, illetve a szereplők ezekkel kapcsolatos percepcióinak feltárására a (jelen tanulmányban is használt) kvalitatív eszközök célravezetőbbek [amelyek alkalmazása általában a társadalmi hatásmérésre is legitimnek tekinthető (Sági–Széll 2015; Babbie 2020; Bakó 2022)].

Akármiilyen hatásértékelési megközelítést is használunk azonban, az EKSZ hatásainak megbízható és érvényes módon történő értékelése amiatt is nagy kihívás, mert a hatásértékelés lényege a kifejezetten az EKSZ eredményeképpen bekövetkező hatások megragadása lenne. Ugyanakkor ilyen jellegű, direkt és konkrét ok-okozati összefüggések megállapítása igen nehézkes, lévén minden társadalmi-közösségi folyamatra egy időben számos tényező hathat (Hart–Northmore 2011; Singh 2017). De emellett más, hasonlóan fundamentális jellegű kihívások is azonosíthatók az EKSZ-jellegű együttműködések [például a részvételi akciókutatási (RAK)] hatásainak értékelésében (Málóvics 2019):

- *Időtáv.* A társadalmi változások időtávja, különösen, ha marginalizált/periferizált csoportok társadalmi helyzetének változásában gondolkodunk, akár évtizedes/generációs léptékű, amit emiatt eleve nehéz értékelni. De előfordulhat az is, hogy ami bizonyos ponton sikernek/eredménynek/pozitív hatásnak

tűnik, az később (például néhány év múlva) már nem feltétlenül az, vagy éppen fordítva: rövidebb távú kudarc(ok) sem jelentenek feltétlenül hosszabb időtávon sikertelenséget.

- *Hatások és értékelők.* Adott együttműködés hatásait eltérő értékelők eltérőképpen élhetik és ítélik meg, ennek kapcsán egyes értékelők közt (akár adott (nem)-akadémiai közösségen belül is) antagónisztikus különbség is létrejöhet, azaz adott folyamat hatásai kapcsán nem feltétlenül alakul ki a résztvevők körében közös (mindenki által osztott) valóságértelmezés.
- *„Közösségre” gyakorolt hatások.* Az EKSZ-szel foglalkozó szakirodalmat gyakran éri az a vád, hogy nem tisztázzák a „közösség” fogalmát, hanem azt meglehetősen esetlegesen és leegyszerűsítő módon alkalmazzák (Koekkoek–Ham–Kleinhans 2021). A közösségfogalom ily módon gyakran a (sors)közösségek homogenizáló és absztrakt értelmezésén alapul, holott a valóságban a közösségek nagyon sokfélék (Brint 2001), sokféle hatalmi, érték- és érdekkülönbséggel jellemezhetőek (Dempsey 2010). Ha pedig az ezzel kapcsolatos reflexió elmarad, az nemhogy lebontja, hanem éppen ellenkezőleg, megerősítheti a meglévő hatalmi hierarchiákat. A hatásértékelés során az ennek kapcsán felmerülő kérdések: Kik is tartoznak a „közösségbe” adott EKSZ-kooperáció esetében? Mi történik (hogyan gondolkodjunk az EKSZ „közösségre gyakorolt” hatásairól), ha a hasznok/hatások a közösségen belül egyenlőtlenül oszlanak meg, adott esetben az EKSZ-tevékenységeknek vannak nyertesei és vesztesei?
- *Részvétel, képviselet, hatásértékelés.* Az EKSZ-ben egyes helyi szereplőkre, civilszervezetekre gyakran az adott közösség képviselőiként tekintünk, sőt, ez általában is egy gyakori helyzet az együttműködő fejlesztési folyamatok esetében (Hickey–Mohan 2008) – egyrészt ugyanis nem is minden közösségi tag szeretne feltétlenül részt venni minden egyes ilyen folyamatban (még ha nem is ellenzi ezeket), másrészt a gyakorlatban sem lehetséges minden ügyben minden részleten mindenkiel folyamatosan együtt dolgozni. Ez esetben elég, ha – az EKSZ-ben gyakran jellemző módon – a partnerszervezet (civilszervezet) mint „közösségi képviselő” értékelésére támaszkodunk, miközben a képviseleten keresztüli részvétel kihívásai és ellentmondásai igencsak jól dokumentáltak a vonatkozó szakirodalomban (pl. Dempsey 2010; Levinson 2017; Málóvics–Berki–Mihály 2021). Vagy minden egyes érintettet el kellene érniük, ráadásul hosszú időtávon, az EKSZ hatásainak megítéléséhez (ami a gyakorlatban nyilvánvalóan kivitelezhetetlen)?

A fentihez hasonló kihívások alapján is kijelenthető, hogy adott EKSZ-jellegű kezdeményezések hatásai kifejezetten ellentmondásosak is lehetnek, amennyiben például a nem akadémiai résztvevők (a „közösség”) megosztott ezek értékelésével kapcsolatban, vagy amennyiben az akadémiai résztvevők távozásával a közösség kedvezőtlenebb helyzetbe kerül, mint az együttműködés megkezdése előtt volt (Szombati 2011; Málóvics 2019). Így nem csoda, hogy a hatások még azon megközelítésekben (például *service learning*, önkéntesség, részvételi akciókutatás) sem egyértelműek, amelyek esetében ezek intenzívebben kutatottak tekinthetők (Koekkoek–Ham–Kleinhans 2021). Emellett a fent megfogalmazottak egyben azt is jelentik, hogy az EKSZ esetében a társadalmi hatásmérést annak „tankönyvi” formájában igencsak nehéz (gyakorlatilag lehetetlen) lenne alkalmazni, lévén ehhez szükség lenne egyebek mellett (Bakó 2022):

- minden lényeges érintett azonosítására [miközben az EKSZ során jellemzően nem közvetlenül az érintettekkel, hanem az őket „képviseelő” civilszervezettel dolgoznak együtt az akadémiai szereplők, és így a szakirodalom is sokszor az e szereplőkre gyakorolt hatásokat képes megragadni (Koekkoek–Ham–Kleinhans 2021)];
- elkülöníteni az EKSZ hatásait egyéb párhuzamos társadalmi folyamatok hatásaitól (ami nyilvánvalóan

lehetetlen, különös tekintettel például arra, hogy (1) milyen feltételek fennállása szükséges a gyakorlatban ahhoz, hogy például kontrollcsoporton lehessen tesztelni a nem beavatkozás hatását (Sági–Széll 2015); (2) e hatások szükségszerűen a résztvevők szubjektív szűrőin keresztül (is) értékelendők [ami általában is jellemző a közszolgálat, civil-nonprofit és egyházi szervezetek esetében a hatásértékelésben (Bakó 2022)], illetve (3) a hatások idővel változhatnak;

- a hatások szisztematikus és rendszeres mérésére, értékelésére és felhasználására, miközben a hazai, EKSZ-et jellemzően alulról jövő módon, önerőből működtető akadémiai szereplők (Málóvics 2024b) azt érzik, erre nincsen elég erőforrásuk (Málóvics 2024a), aminek következtében a legtöbb hazai kezdeményezés esetében ilyen adatok nem állnak rendelkezésre.

Végül, amennyiben az EKSZ hatása kapcsán alkotunk véleményt, fontos reflektálni az *EKSZ és az érintettek viszonyával foglalkozó modellekre* és felvetésekre. Ezek – ugyan más-más tipológiát használva, de – különbséget tesznek mélyebb és kevésbé mély jellegű együttműködések közt (Himmelman 2001; Dorado–Giles 2004; Clayton et al. 2010; Davis–Kliwer–Nicolaidis 2017). Himmelman (2001) eredeti tipológiájában a „*javító együttműködés*” (*collaborative betterment*) egy célorientált, a hatalommal rendelkező szereplők (e kontextusban az akadémiai szereplők) által kontrollált, hatalmi viszonyokat átalakítani nem szándékozó (azokat érintetlenül hagyó) együttműködés, míg a „*képessé tevő együttműködés*” (*collaborative empowerment*) a hatalmi viszonyokat átalakítani szándékozó, a hatalmat a közösségek kezébe helyező együttműködés. Míg előbbi az együttműködés „*kevésbé mély*” és így vélhetően alacsonyabb társadalmi hatással bíró formája, addig utóbbi „*mély*” és hatásos(abb) jellegű együttműködés lehet a vonatkozó modellek értelmében.

E különbségtételtől függetlenül is azonban az EKSZ sikerességét (beleértve ebbe a hatásosságot is) tekintve a szakirodalom kiemelten kezeli az EKSZ-szereplők közti viszonyokat. Martin, Smith és Phillips (2005) kiemelték, hogy az egyetemi aktoroknak a helyi közösséget teljes jogú partnerként kell kezelniük az együttműködési folyamatban, amelynek a hatalom és döntéshozatal egyenlőségen alapuló megosztásán kell alapulnia annak érdekében, hogy a partnerség célja minden fél számára fontos, reális és megvalósítható legyen. Ramsbottom és szerzőtársai (2018) az akadémiai szereplők részéről a nem akadémiai partnerek (közösségek) kontextusára való érzékenységet emelték ki, mint az EKSZ kulcstényezőjét. E tényezőnek különösen nagy a szerepe a sikeres EKSZ-kezdeményezésekben, amennyiben az akadémiai és a nem akadémiai szereplők közt nagy a társadalmi távolság. De Weger és szerzőtársai (2018) szintén számos olyan szempontot fogalmaztak meg a sikeres EKSZ kritériumaiként, amelyek értelmében az a magasabb társas hatalommal bíró akadémiai szereplő előzékenységén és érzékenységén, valamint – az ennek eredményeképpen is kialakuló – résztvevő felek közti bizalmi viszonyon kell alapuljon.

A PRIMER KUTATÁS MÓDSZERTANA

Kutatási kérdésem („Az EKSZ-jellegű kezdeményezéseket működtető, akadémiai (szemléletű) szereplők értékelése szerint milyen hatásai figyelhetők meg az EKSZ-jellegű tevékenységeknek hazai kontextusban?”) megválaszolásához induktív jellegű, kvalitatív primer kutatást folytattam: félig strukturált online egyéni mélyinterjúkat készítettem előzetes feltételezésem szerint releváns tudással rendelkező olyan hazai, elsősorban az akadémiai szférában dolgozó oktatókkal, kutatókkal, esetenként EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egységek vezetőivel (lásd Függelék), akik oktatási és/vagy kutatási elemeket is magában foglaló módon dolgoznak együtt nem akadémiai érintettekkel (civilszervezetekkel, közösségekkel), a társadalmi igazságosság és fenntarthatóság céljai érdekében.⁴

Az EKSZ-jellegű együttműködéseknek nem a formális akadémiai szféra a kizárólagos terepe, ahogyan azt például a nem egyetemi *science shopok* (*non-university science shops*) példája is mutatja (Urias et al. 2020). A nemzetközi szakirodalom mellett mind a korábbi saját tapasztalataim, mind pedig az interjúzási folyamat azt mutatták, hogy léteznek az akadémiai szférán kívül is az EKSZ szellemisége szerint működő kezdeményezések. Így kutatási kérdésemnek megfelelően (amely nem kizárólag az EKSZ-re hanem az EKSZ-jellegű kezdeményezésekre vonatkozott) nem pusztán az akadémiai szféra részeként megjelenő együttműködések vizsgálta, hanem olyan, civil jellegű (de nem feltétlenül kizárólag civilszervezeti formában működő) szervezetek/szereplők tevékenységét is, amelyek/akik az EKSZ értékei mentén társadalmi változtatást célzó együttműködő folyamatokba olyan módon vonódnak be, hogy ott az együttműködő jelleg és a változtatási szándék mellett megjelenik az akadémiai, tudományos nézőpont is, azaz e folyamatoknak integráns részét képezik a tudományos értelemben is strukturált megismerési/oktatási folyamatok. Mindezt ráadásul nemcsak adott szervezetek „identitása” igazolja, hanem tudományos publikációk is: a Környezeti Társadalomkutatók (*Environmental Social Science Research Group* – <https://www.essrg.hu/hu/>), a Periféria Közpolitikai és Kutatóközpont (<https://www.periferiakozpont.hu/>), a Közélet Iskolája (<https://kozeletiskolaja.hu/>) vagy éppen a Városkutatás Kft. (<https://mri.hu/>) egyes munkatársainak tudományos publikációs tevékenysége akadémiai mércével nézve is kiemelkedő. E szervezetek tehát egyfelől „mediátorszervezetek”, amennyiben esetenként maguk is közvetlen kapcsolatban állnak az EKSZ igazi érintettjeivel (sérülékeny társadalmi csoportokkal), másfelől pedig akadémiai jellegű szereplők az EKSZ-en belül, amennyiben nézőpontjukban (és így kapcsolódásaikban) az akadémiai (tudományos-kutatási, strukturált megismerési) nézőpont is megjelenik. Fontos még hangsúlyozni, hogy bár e szervezetek gyakran ezer szállal kötődnek az akadémiai szférához (például közös projekteken, vagy azon keresztül, hogy egyes szervezeti tagoknak/munkatársaknak van vagy volt akadémiai állása), e szervezetek nem képezik részét a közpénzből működő hazai akadémiai szférának, így a szakirodalmi áttekintésben megfogalmazott (felsőoktatási/egyetemi) missziós elvárások sem vonatkozathatók rájuk. Mindezen különbségek ellenére nézőpontjuk mégiscsak releváns jelen tanulmány kutatási kérdése szempontjából, lévén EKSZ-jellegű folyamatokban vesznek részt akadémiai szemléletben, sőt, kutatási mintába való bekerülésük (bevonásuk) arra is felhívja a figyelmet, hogy az EKSZ-jellegű működés nem kizárólag az akadémiai/egyetemi szféra sajátja/privilegiuma. Ahol ezen intézményi különbségnek az eredmények vonatkozásában jelentősége van (azaz az akadémiai és nem akadémiai szervezetek közti hatások

⁴ Az, hogy a harmadik misszió mennyiben kompatibilis az akadémiai működés konvencionális módjával (pl. frontális tantermi oktatás, publikációorientált tudományos kutatás), nem egyértelmű, sőt, jelen kutatás is tárt fel arra utaló jeleket, hogy e tekintetben alapvető (ontológiai jellegű) feszültségekkel találkozunk (Málóvics 2024a). Mindemellett az EKSZ egy létező jelenség, amely hazánkban is jelen van (jelen kutatás éppen e jelenlét első strukturált feltárási kísérlete), azaz ilyen értelemben része napjaink akadémiai szférájának, még ha meglehetősen kis léptékben/periferikus jelleggel is.

azonosíthatók), ott ezt az eredmények bemutatása és értelmezése során jelzem. Végül e mintavételi eljárás azt is eredményezi: interjúalanyaim értékelése EKSZ-jellegű tevékenységekre vonatkozik, de nem feltétlenül egyetemi (egyetemek kezdeményezésére/részvételével zajló) kezdeményezésekre.

Első körös interjúalanyaimat személyes kapcsolathálóm és az empirikus kutatás megkezdésének a kezdetekor meglévő ismereteim/információim alapján választottam ki, majd hólabda módszerrel bővítettem a mintát. A mintába került szereplők (Függelék F1. táblázat) zöme határátlépést facilitáló aktornak (*boundary spanner*) tekinthető: olyan szereplőnek, aki mediátorként működve kapcsolatot és kooperációt épít valamilyen (felsőoktatási) intézmény és annak környezete közt, és ezáltal járul hozzá az EKSZ terjedéséhez (Weerts–Sandmann 2010). Mindez egyben azt is jelenti, hogy az EKSZ-jellegű tevékenységek hatásainak értékelése kapcsán jelen tanulmányból hiányzik a nem akadémiai érintetti (együttműködői) perspektíva – beleértve ebbe mind az együttműködő (EKSZ-partner) civilszervezeteknek, mind pedig az EKSZ „valódi” érintettjeinek (maguknak a sérülékeny csoportoknak, embereknek) a nézőpontját.

Összesen 38 interjút készítettem 42 személlyel (két interjún két-két fő, egyen pedig három fő vett részt). Az interjúzást mindaddig folytattam, amíg érkeztek további ajánlások az interjúalanyok részéről. Az interjúzást 2023 áprilisától 2024 februárjáig zajlott. Az online interjúkról szó szerinti leirat készült. A leiratokat NVivo 12 -12.6.1.970 szoftver segítségével elemeztem: szövegből kiemelkedő (in vivo) kódokat határoztam meg s rendeztem ezeket kategóriákba (így az elemzés dimenziói induktív módon, az adatokból emelkedtek ki).

A mintába került szereplők (Függelék F1. táblázat) intézményi és szakmai háttere sokszínű: „segítő szakmák” (fogymegismeréstudomány, szociális munka) kapcsán oktató és kutató emberek ugyanúgy a mintába kerültek, mint építészmérnöki vagy közgazdaságtudományi képzésben, pedagógusképzésben vagy művészeti képzésben résztvevő (oktató/kutató) szereplők. Az empirikus kutatás során azonosított hatásokat az eredmények bemutatása során interjúalanyaimtól származó anonimizált idézetekkel szemléltetem.

AZ EGYETEMI KÖZÖSSÉGI SZEREVPÁLLALÁS HATÁSAI A MEGKÉRDEZETTEK ÉRTÉKELÉSÉBEN

Jelen részben az EKSZ interjúalanyaim által azonosított (vélelmezett) hatásait mutatom be az elemzés során a szövegből kiemelkedő, azaz induktív módon képzett kódok és az ezekből képzett kategóriák szerint. Mielőtt azonban rátérek e hatásokra, röviden bemutatom az EKSZ keretében feltárt tevékenységek és kapcsolódások jellegét, lévén ezek azok, amelyeknek hatásaira jelen tanulmány reflektál. Az interjúalanyok által megvalósított, EKSZ-jellegű tevékenységek meglehetősen sokfélék (ezekről részletesen lásd: Málóvics 2024b), úgymint:

- civilszervezetek képviselőinek kurzusokba történő bevonása vendéglőadóként;
- részvételi filmkészítés;
- civilszervezetekkel közös kurzusprojektek, úgymint kutatás-fejlesztés-innováció (KFI) kurzusok vagy science shop-jellegű együttműködések;
- közösségi önkéntesség-jellegű (service learning) kurzusok;
- partícipatív oktatás (értelmi fogymegismeréssel élő emberek teljes értékű társoktatóként vesznek részt az őket is érintő kérdéssel/problémával foglalkozó kurzuson, a „semmit rólunk nélkülünk” elvnek megfelelően);
- szakmai gyakorlaton keresztüli kapcsolódás civilszervezetekhez, sérülékeny közösségekhez;
- tanrenden kívüli oktatás/aktivista oktatás sérülékeny csoportok számára/kapcsolódás sérülékeny csoportokhoz közös projektek megvalósításával;

- civilszervezet facilitálásában és kezdeményezésére megvalósuló, alapvetően oktatási keretben történő EKSZ-jellegű együttműködés, ahol a nem akadémiai (civil) fél által szervezett (például közösségi tervezéssel foglalkozó) folyamatot adott felsőoktatási intézmények elfogadják vagy kurzusnak (kreditnek), vagy szakdolgozatnak (az erről készült beszámolót), vagy pedig szakmai gyakorlatnak;
- részvételi akciókutatás;
- kép-hang (photovoice) jellegű együttműködés;
- „lab”-jellegű együttműködések; valamint
- szociodráma.

E tevékenységbeli sokszínűségnek köszönhetően az EKSZ keretén belül sokféle kapcsolódásra találunk példát. A leggyakoribb a – valamilyen sérülékeny csoport érdekében dolgozó –civilszervezetekkel történő együttműködés, azonban e szervezetek is sokfélék: találunk példát nagy nemzetközi civilszervezetekkel (professzionális NGO-k) történő kooperációtól egészen a helyi *grassroot* civilszervezetekkel, nem formalizált helyi állampolgári csoportokkal történő együttműködésekig. A civilszervezetek mellett együttműködő partnerként megjelennek esetenként sérülékeny csoportokkal foglalkozó állami intézmények (iskolák, börtönök, hajléktalanellátó intézmények). Végül számos szereplő dolgozik együtt közvetlenül közösségekkel (például szegregátumokban élő emberekkel, „zöld” kisközösségekkel), vagy egyes sérülékeny (például fogyatékosággal élő) emberekkel.

Az EKSZ konkrét, kézzelfogható hatásai

Az EKSZ-jellegű tevékenységek *konkrét hatásai* meglehetősen sokfélék lehetnek, e kategória három alkategóriából épül fel.

(1) Az egyes szereplők szintjén jelentkező konkrét hatások vonatkozásában az interjúkban megjelent a(z):

- adott programban részt vevők ismereteinek, tudásszintjének, iskolai végzettségének, szakmai készségeinek, illetve általában horizontjának (a számukra belátható lehetőségeknek) a bővülése;
- marginalizált társadalmi helyzetből indulva sikeres életutak megvalósítása;
- képzési programokhoz kapcsolódó szakemberek (pl. pedagógusok) esetében bekövetkező tanulás, érdekenyedés;
- hallgatók és oktató-kutató (akadémiai) résztvevők és nem akadémiai résztvevők tudásának, ismereteinek, komplex problémamegoldási kapacitásának bővülése, akár jövőbeli szakmai életutak megváltozása (megtalálása);
- civilszervezeteknek mint partnereknek tudás- és erőforrásbázis-növekedése;
- marginalizált (mélyszegény, stigmatizált, fogyatékosággal élő) résztvevők énképének, önrendelkezési képességének növekedése;
- résztvevők aktív állampolgársággal kapcsolatos horizontjának (megélt lehetőséghalmazának) bővülése; illetve
- új szerveződések, szervezetek létrejötte.

Azaz: az EKSZ-jellegű folyamatokat működtető akadémiai megközelítésű szereplők megélése alapján e folyamatok *minden résztvevőre hatással vannak, azokból mindenki tanul valamit.*

„...az, hogy kiterjed az egyetem kapcsolatrendszere az egyetemen kívüli szférába, és a hallgatók széles társadalmi rálátással rendelkeznek, és a mi tudásunkat ki tudjuk vinni ezekhez a szervezetekhez, és mi

tudunk tőlük tanulni, és a valósággal kapcsolatba kerülünk, tehát mi is fejlődünk, ők is fejlődnek, a hallgatók is fejlődnek, tehát ez a közös fejlődés... az együttműködve fejlődés vagy valamiféle egyenrangú kapcsolatban fejlődés, ez nekem kifejezetten érték.” (egyetemi oktató/kutató, nő, pedagógusképzés, Budapest)

Számos interjúalany külön kiemelt mind a hallgatókra, mind a nem akadémiai partnerekre, mind pedig az oktatókra gyakorolt konkrét hatásokat.

A *hallgatók* kapcsán az interjúalanyok beszámoltak a gyakorlati tapasztalatszerzés általi hatékony tanulásról és új ismeretek megszerzéséről; a perspektíva tágulásáról; az előítéletek lebomlásáról; az adott társadalmi problémák iránti megnövekedett érzékenységről; a jövőbeli (szakmai) életút befolyásolásáról; a hosszú távú önkéntessé válásról; valamint a szakmában betöltött jövőbeni szerepértelmezés lehetséges befolyásolásáról.

„szinte kivétel nélkül megjelenik az a visszajelzés, hogy most találkoztam először életemben fogyatékos emberrel. Jaj, de jó, mert én rájöttem, hogy ezt nem akarom csinálni. Vagy... csak ezt akarom csinálni.” (egyetemi oktató/kutató, nő, fogyatékoságtudomány, Budapest)

„Tehát a legfontosabb, hogy megszűnnek az előítéleteik. Ők is azt látják, hogy az is ember. Tehát nincs akkora különbség az emberek között, mint amekkora különbség a körülményeik között van.” (egyetemi oktató/kutató, férfi, építész, vidéki nagyváros)

A *nem akadémiai partnerekre* gyakorolt hatás kapcsán interjúalanyaim említettek:

- konkrét, kézzelfogható, megvalósult fejlesztéseket (új ház építésétől kezdve társasjátékok fejlesztéséig);
- partnerszervezet belső működésére gyakorolt hatást (szervezeti önreflexió eredményeképpen);
- partnerszervezet megújulását és önbecsülésének növekedését az oktatókkal-hallgatókkal folyó együttműködés eredményeképpen;
- partnerszervezet szervezeti legitimitációjának a növekedését az egyetemhez való kapcsolódás következtében;
- új erőforrásokhoz (anyagi, infrastrukturális, szakértelem/szellemi kapacitás, önkéntes munkaerő) való hozzáférést;
- egyéni együttműködő partnerek – pl. közösségi tagok – készségeinek, önbecsülésének fejlődését, munkaerőpiaci pozíciójának javulását, az ő szubjektív jóllétükre gyakorolt pozitív hatást;
- új, adott ügy érdekében tevékenykedő csoportok, szervezetek létrejöttét;
- az akadémiai partner „támaszfunkcióját” a nem akadémiai szereplő valamilyen problémája/kérdése esetén; illetve
- új kapcsolatok, eljárások, tudás stb. megismerése következtében bekövetkező tanulást.

„és akkor az [XY] Szervezettel egy kurzus során... a külföldi és a magyar hallgatók fejlesztettek, hát ötleteket, hogy hogy lehet személyre szabni a Szervezet diákjainak az igényeire ezeket a kerekesszékeket, hiszen ott a gyerekek gyorsan kinövik, újabb gyerek kapja meg, hogy lehet ezt úgy csinálni, hogy nekik ez jó..., megfelelőbb legyen, vagy személyre szabhatóbb stb.” (egyetemi oktató/kutató, nő, művészeti (dizájn) képzés, Budapest)

Az *oktatókra gyakorolt hatás* kapcsán említésre került az *oktatók* tanulása (új oktatási-kutatási módszerekről, megközelítésekről, adott témáról); oktatói hálózatok kialakulásához való hozzájárulás; terep biztosítása az oktató-kutatók számára a konvencionális oktatási-kutatási technikáktól eltérő megközelítésekkel,

módszerekkel való kísérletezésre; ezen keresztül oktatási és tudományos-szakmai életútra gyakorolt hatás; illetve a személyes (személyiség)fejlődés.

„Hát, házon belül... egy ilyen safe space, egy ilyen nyugodt támogató közeget adó valami kívánunk lenni az oktatók számára, amin keresztül megtanulnak új módszereket, és elősegítjük nemcsak az oktatói, hanem akár a kutatói pályájukat is..., hogy ezen a módszertanon keresztül egy kicsit megerősödjenek, hogy egy olyan szövedéket adjon ez nekik itt az egyetemen belül, ami egy ilyen kapcsolódási felület.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység vezetője, nő, gazdasági képzés, Budapest)

Az oktatókra gyakorolt hatás kapcsán sok interjúalany foglalt állást az együttműködő jellegű munka tudományos értéke mellett – mind az adott témával/kérdéssel kapcsolatos megismerési folyamat és oktatói-kutatói tudás mélysége (érvényessége) és precizitása, mind pedig konkrét publikációs kimenetek kapcsán.

„...a szöveges dokumentumokból, statisztikai adatokból kihámozott és kibúvázkodott állítások, amelyeknek semmi köze nincs a valósághoz és alkalmatlanok a gyakorlati cselekvési programok megfogalmazására... Ezt csak abban az összefüggésben, a partikuláris viszonyok mellett lehetséges értelmezni és helyiértékén elemezni, ahol ez van. És azt nem lehet máshogy megérteni, elérni, csak úgy, ha oda elmész.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység vezetője, férfi, antropológia, vidéki nagyváros)

Ahogy az az egyes résztvevőkre gyakorolt hatások alapján is látható, az EKSZ-jellegű folyamatok fontos eredménye, hogy a résztvevők a folyamatok során kölcsönös előnyöket realizálnak (kölcsönösen tanulnak egymástól és együtt); eszközöket és lehetőségeket biztosítanak egymás számára a többi fél célmegvalósításához; érzékenyebbé válnak a többi résztvevő fél helyzetének a megértésében;

(2) Az egyéni szintű hatások mellett találunk példát az egyes szereplők szintjénél magasabb léptékű hatásra is, bár lényegesen kevesebbet, mint amennyiről interjúalanyaim az egyéni szereplők szintjén számoltak be.

Az EKSZ-folyamatok eredményeképpen esetenként olyan konkrét, kézzelfogható outputok jönnek létre (legyen szó mélyszegénységben vagy éppen fogyatékossgal élők életét segítő fizikai termékekről, művészeti termékekről, új képzési programokról, épületekről), amelyek aztán nem pusztán a folyamatban résztvevők életére/helyzetére vannak hatással (terjednek/terjedhetnek ki).

„És például a Baba Pakk nevű pakkunk, ami az újszülöttet nevelő családokat célozta meg, és ilyen eszenciális, gyerekágyas eszközök voltak benne, azt a Szervezettel közösen fejlesztettük termékké... és a Szervezet volt az a szervezet, aki ennek a gyártását, az összerakását és aztán a kiosztását, az eljuttatását az érintettekhez koordinálta. És aztán már rólunk leválva is ezt csinálták tovább a megadott guideline-ok alapján.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység munkatársa, nő, művészeti (dizájn) képzés, Budapest)

Szintén a résztvevőkön túlmutató hatás a szakpolitikákra gyakorolt hatás – ennek elérése azonban meg lehetőségek kihívás a hazai EKSZ-jellegű tevékenységeket működtetők számára, és talán emiatt is, már célként sem túl gyakori, eredményként (hatásként) pedig kifejezetten ritka és sokszor korlátozott mértékű/léptékű is.

„És pont akkor, amikor a kutatás lezárult... akkor kezdődött a hármas metró felújítása... és akkor volt a Főpolgármesternek egy olyan kijelentése, hogy nem kell a metró akadálymentesíteni, mert nem használják úgysem a mozgássérültek... És akkor elkezdődött egy nagy kampány, ezért, hogy legyen tel-

jesen akadálymentes... mi voltunk az egyik ilyen kezdeményező... És akkor végül is a siker... az az, hogy 2018-ban lett egy megállapodás... a fővárossal arról, hogy akkor akadálymentesíteni fogják az összes állomást. És hát ennek most látszik az eredménye, még talán azt hiszem kettő lift van, ami hiányzik... már most is egyébként használható, mondjuk a 90 százaléka a hármás metrónak akadálymentesen, de hogy ennek az évnak a végére teljesen akadálymentes lesz mindenhol, mert elkészül ez a két lift.” (részvételi akciókutatással/aktivista kutatással és oktatással foglalkozó civilszervezet vezetője, nő, aktivista oktatás és kutatás, Budapest)

Interjúalanyaim beszámoltak olyan példáról is, amikor adott EKSZ-jellegű együttműködés a résztvevők mikrokozmoszára, az adott kisközösségre, vagy éppen a szakmai közegre gyakorolt hatáson keresztül tud elemelkedni az egyéni-részvevői szinttől.

„... a fő siker az nyilván az, ami tovább épül, tehát ami a csoporton túl ennek a hatására létrejön. Tehát így például ez, hogy az [X] településen nélkülünk is összejönnek már ezek a csoportok, hogy tovább megy ezekben az anya-lánya kapcsolatokba ez a tudás, hogy először van egy magcsoport, utána már lesz egy fiatal anyukák csoportja, akkor a fiatal anyukák kiharcolják, hogy abba a színházi előadásba, amit éppen készítünk, abba ők is be akarnak csatlakozni, ők utána kiharcolják, hogy legyen a lányakkal közös csoportjuk.” (szociodrámaival foglalkozó civilszervezet munkatársa, nő, szociodráma, Budapest)

(3) Végül az EKSZ jellegű tevékenységek számos módon visszahatnak magára az akadémiai intézményre (egyetemre) is: legyen szó új kapcsolatok, oktatási módszerek, képzési programok, kutatási megközelítések és konkrét kutatások meghonosodásáról, azaz az oktatás és kutatás módszertani diverzitásának növeléséről; egy akadálymentesebb egyetemi környezet és kultúra irányába történő elmozdulásról; vagy éppen arról, hogy egyébként erre esélytelen fiatalok is egyetemi hallgatóvá válhatnak s szerezhetnek egyetemi tudást, diplomát.

„Aztán így a szociális terekben, ahogy megjelentek egyre többen fogyatékos emberek, ebédnél mondjuk, hogy odaül mellém egy értelmi sérült oktatótársam, és akkor beszélgetünk ebéd közben. Ez korábban nem volt, és nehéz volt megszokni. De ma már ez nem kérdés... hogyha van egy olyan évzáró esemény vagy karácsonyi buli, ahol szociális tevékenységek, networking történik, ott mindig ott van. Mindig meghívást kapnak a partícipatív oktatók is.” (egyetemi oktató/kutató, nő, fogyatékoságtudomány, Budapest)

EKSZ, hatások, személyes kapcsolatok, bizalom

Az EKSZ céljainak eléréséhez, azaz a hatás eléréséhez kulcsfontosságú a szereplők közti személyes, jó, bizalmi kapcsolatok megléte, kialakítása.

„Az első időben nem fogadtak minket túl szívesen. Mit akarunk? Biztos valamilyen pályázat, mutatnunk kell magunkat, és akkor felmarkoljuk a pénzt, és már itt sem vagyunk, elég sokan csinálták ezt akkoriban. Úgyhogy bizalmatlanok voltak az emberek, de a tábor, ahogy elindult, rögtön csúszást szedtünk össze, mert nagyon rossz időjárás volt, végig esett az eső. Kénytelenek voltunk elkezdni, hétvégén is dolgozni, bár nem így terveztük. És akkor ez őket annyira megérintette, hogy mi még hétvégén is jövünk, akkor már ennyire nem lehetünk bolondok, és elkezdtek odaszívárogni... Az ötödik hét végére a közel teljes telepet sikerült bevonnunk ebbe az építkezésbe... nagyon megmozdult a közösség.” (egyetemi oktató/kutató, férfi, építészet, Budapest)

A szereplők közti kapcsolatok kialakulásának, kialakításának menete/sikere nem magától értetődő – egy mindkét (akadémiai, nem akadémiai) szférába beágyazott *facilitátor* e folyamat során fontos szerepet játszhat. E személyes jó kapcsolatok nem jelentik azt, hogy az EKSZ-szereplők közt minden esetben megteremthető a *konszenzus* – az *egyed nem értés* potenciálisan inherens eleme minden együttműködési folyamatnak. Ráadásul e *személyes, jó, bizalmi kapcsolatot nem mindig sikerül minden szereplőnek egymással kialakítania* – így az EKSZ szellemisége semmi esetre sem kínál keretet ahhoz, hogy mindig mindenki képes legyen együtt dolgozni a másikkal e szellemiségnek megfelelően.

A személyes kapcsolatok, illetve bizalom kialakításának és fenntartásának nem feltétlenül tesz jót az EKSZ-jellegű kezdeményezésekre is potenciálisan jellemző *projektalapú működési mód*.

„Tehát én ezt, az egyik nagy gátnak azt látom, hogy... egy csomó minden projektszemléletben megy... És ugye pont az ilyen, hát gondolom, te is tapasztaltad, hogy bármilyen beavatkozás a mélyszegénységben élők körében. Ugye ott iszonyú fontos... a bizalom, és érdemi változást csak hosszú távon lehet elérni. Tehát én azt tapasztalom, hogy annak a hatása, hogy az ember valamit csinál, ott két-három évig motoszkál, majd eltűnik, az tulajdonképpen gyakran károsabb, mintha nem csinálna semmit.” (kutatóintézeti kutató, férfi, közgazdaságtan, Budapest)

Az EKSZ hatásának léptékét befolyásoló tényezők

Az EKSZ hatásainak léptékét interjúalanyaim szerint *több tényező is befolyásolja*. Az egyik ilyen az *együttműködő nem akadémiai partner jellemzői* – egyfelől ugyanazon módszertannal/megközelítéssel dolgozva is partnereként és folyamatoként más és más lesz/lehet a folyamat hatása. Másrészt egyes vélemények szerint minél nagyobbak e partnerek, a hatások annál inkább képesek lehetnek elemelkedni az egyéni szinttől.

„Mert nagyon fontos az együttműködő partner. Én azt látom, hogy minél inkább egy erős, országos szintű lefedettségű partnerrel tudunk együttműködni, annál nagyobb és láthatóbb dolgot tudunk létrehozni, meg elérhető dolgot.” (egyetemi oktató/kutató, nő, művészeti (dizájn) képzés, Budapest)

A kezdeményezések hatásai a *résztevő felek* (akadémiai szereplők, civilszervezetek és az őket képviselő egyének) *hálózatosodási folyamatainak* eredményeképpen is „elemelkedhetnek” a részt vevő egyéni szereplők szintjétől, de ugyanide vezethet egyes *együttműködő módszerek* (akár akadémiai szférán kívüli) *elterjedése*.

Végül a hatások minősége és léptéke kapcsán is fontos befolyásoló tényezőként sokan említették, hogy az *adott EKSZ-együttműködés „mély”, vagy inkább „kevésbé mély” jellegű*. Míg a kevésbé mély jellegű együttműködések jellemzően rövidebb és ennek is következtében (mind tartalmukat, mind a kapcsolódás minőségét, mind pedig potenciális hatásukat tekintve) felszínesebb folyamatok, addig a mély jellegű együttműködések hosszabb távú, rendszeresebb és elmélyültebb kapcsolatok, potenciálisan szignifikánsabb/érdemibb társadalmi hatással. Az interjúalanyok szerint *az együttműködés időtávja szorosan összefügg annak mélységével*. Ahogyan sokan megfogalmazták: a rövidebb távú együttműködések jellemzően felszínesebb hatásokat eredményeznek, míg a valós, érdemi társadalmi változás, a képessé tétel (*empowerment*) egy hosszabb időtávon megvalósítható folyamat. Ugyanakkor hosszabb távú EKSZ-jellegű együttműködési folyamatokat lényegesen komolyabb kihívást jelent megvalósítani a rövidebb távúakhoz képest – ennek okaként felmerültek a (szemeszterekre tagolódó) felsőoktatási képzési struktúra, a rövidtávú kutatásfinanszírozás, illetve a részt vevő szereplők és kapcsolataik változása is (számos egyéb potenciális, EKSZ-et általánosságban is akadályozó tényező mellett (Málóvics 2024b).

„Ezek a kutatás-fejlesztés-innovációs kurzusok..., amit egy féléven keresztül vagy két féléven keresztül viszünk, és szintén csak annyi lehet a célunk, hogy a hallgatókat érzékenyítsük, és egy konkrét dologban lehet, hogy még egy kis látható eredményt is létrehozunk, de nyilván nem olyan, mint egy akadémiai műhely, amely éveken keresztül ezzel az ilyen projekttel foglalkozik, és valós társadalmi hatást is esetleg valamikor elér.” (egyetemi oktató/kutató, nő, pedagógusképzés, Budapest)

Mindez nem jelenti azt, hogy nem lehetnek olyan helyzetek/viszonyok/kapcsolatok egy EKSZ-helyzeten/folyamaton belül, hogy mindegyik fél elégedettebb a rövidebb távú, kevésbé mély együttműködéssel.

„...a Civiltől még azt a visszajelzést is kaptuk, hogy milyen jó... hogy bekopogtam, köszönöm szépen, kérek szépen két darab statisztikafeladatot, és akkor ez a megoldás is jó volt. És ezt persze, mi szeretnénk látni egy valamiféle mélyebb együttműködést, de azt is értjük, hogyha erre van a civil oldalról szükség, és nem egy mélyebb együttműködésre, akkor ezt tök jó, hogyha ki tudjuk szolgálni.” (EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység vezetője, férfi, társadalomtudomány, vidék)

A rövid/hosszú táv dichotómia bizonyos értelemben/mértékig áthidalható egymásra épülő rövidebb együttműködésekkel.

„...az Egyesület, akiknek volt egy, vagyis most is működő olyan csoportja, ahol hajléktalanok takarítanak, és erre azt gondolták, hogy fel lehetne húzni egy társadalmi vállalkozást, és az első projektünk az kb. ezt nézte meg, hogy mi ennek a lehetősége... aztán tovább vittük egy következő alkalomba, amikor már egy következő projektben azt csinálták meg a hallgatók, hogy vajon mit kell ahhoz csinálni, hogy ebből legyen valami. Tehát egy projekttervet a társadalmi vállalkozás megalapozására, amit aztán sikerült összekapcsolni még két szakdolgozattal, ahol mind a kettő szakdolgozat valamilyen módon pénzügyi alátámasztást nyújtott a megvalósíthatóságra... És ugye ebben az volt az izgalmas, és szerintem sikeres, hogy... most volt az a pillanat, amikor valahogy így nem pusztán outputot vártak, hanem kollaborációt, és meglátták a fantáziát egy kicsit abban, hogy hogyan lehet továbbszőni a helyzetüket... másrészt, hogy nagyon-nagyon jól támogató módon kapcsolódtak be az oktatók, tehát hogy ők sem azt látták meg egy pillanat után már a projektben, hogy jól kiszerveztük a feladatot, a gyerekeknek megvan a terep, és egy ilyen instrumentalista módon átadjuk a gondolkodás lehetőségét, hanem ők maguk is valahogy erre a kollaborációra rá tudtak menni...” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység vezetője, nő, gazdasági képzés, Budapest)

A mély jellegű EKSZ-folyamatok léptéküket tekintve kisebbek, hatásukat tekintve ugyanakkor érdemibbek. Mivel e mély jellegű folyamatok egy adott szereplői körrel folynak hosszabb (akár évtizedes) távon, így a szereplők és az ügyek köre szűkebb, mint a rövidebb távú együttműködések esetében (ahol mind a szereplők, mind az ügyek gyakrabban, együttműködésről-együttműködésre változ(hat)nak, s így több ügy s szereplő/résztevő lehet érintett adott időtávon). Ennek oka jónéhány interjúalany szerint az, hogy a mély jellegű folyamatokat nem lehet nagy gyakorisággal, futószalagon folytatni, standardizálni, és egy-egy akadémiai szereplő a kapacitáskorlátai miatt egyszerre egy-egy ügyön/együttműködésben képes dolgozni.

A fentiek következtében is, az EKSZ-jellegű együttműködésekben résztvevő akadémiai szereplők számára komoly kihívást és dilemmát is jelent a *növekedés kérdése*: az ezzel kapcsolatban megfogalmazódó dilemma, hogy adott kapacitáskorlátok mellett a növekedés az együttműködések minőségének a rovására mehet.

„És akkor ez a mennyi időt teszünk bele a meglévőknek a tutujgatásába, vagy pedig építkezünk. Ez pedig egy ilyen általános dilemma.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységekért felelős szervezeti egység vezetője, nő, gazdasági képzés, Budapest)

Ebből kifolyólag az *intézményesülés* – például a vonatkozó, vezetői irányból érkező mennyiségi elvárások következtében – veszélyeket is hordoz magában az együttműködések minőségére (mélységére) nézve.

Az EKSZ-hatások ellentmondásos mivolta

Jónéhány szereplő megemlítette, hogy az *EKSZ-jellegű együttműködések hatásai adott esetben ellentmondásosak* (nem egyértelműen pozitívak):

- Az EKSZ értékei (azaz például az egyenlőség, a demokrácia) alapján dolgozó akadémiai szereplőknek nem biztos, hogy sikerül oldani egyes meglehetősen ellentmondásos közösségi hierarchiákat az együttműködési folyamat során, amely nemcsak azt eredményezi, hogy az EKSZ biztosan nem éri el (vagy csak részben) a képessé tétellel kapcsolatos célját, hanem ezenkívül egyes együttműködőknek (pl. a résztvevő hallgatónak pszichés értelemben) meglehetősen megterhelő is lehet.
- A részt vevő hallgatók megtapasztalván egy adott (pl. a szociális) szféra működését akár a pályaelhagyás mellett is dönthetnek az együttműködések hatására (ami persze lehet, hogy jó az érintett résztvevőnek, de nem feltétlenül az ellátórendszernek és klienseinek).
- A hatékonysági elvárások (pl. projektek számával kapcsolatos vezetői elvárások) a kevésbé mély együttműködések és hatások irányába tolhatják az együttműködési folyamatokat.
- Ha az akadémiai szereplő nem reflektál az EKSZ-folyamaton belüli hatalmi helyzetére, és így ezzel – akár öntudatlanul – visszaélve „rátol” a nem akadémiai partnerekre számukra nem fontos feladatokat/módszertanokat, az a konvencionális kutatási folyamatokban is előforduló „kizsákmányoló” jellegű együttműködést eredményezhet.
- Amennyiben a hatások értékelésénél minden egyes résztvevő és/vagy érintett értékelése számít, akkor nehéz mit kezdeni azzal az EKSZ-jellegű folyamatok esetében gyakran előforduló helyzettel, hogy egyes (külső vagy belső) szereplők egy ilyen folyamat hatásait akár drasztikusan eltérően is megítélhetik, ráadásul az egyes résztvevők értékelése adott folyamatról időben is változhat.

„... tudnék mondani neked három-négy-öt-tíz embert, aki ellenkezőt mondana. Azt mondaná, hogy az, arra azt mondta, hogy sikeres? Hát az egy totál kudarc. Én így éltem meg, hogy az egy sz[*]r volt. És akkor most erre mit mondasz? De tízet tudok mutatni, aki meg azt mondja, hogy tök jó volt. Melyik tíznek hiszel?...” (volt egyetemi oktató/kutató, jelenleg egy elsősorban EKSZ-jellegű kutatásokat folytató kutatócég vezetője-munkatársa, férfi, fenntarthatósági kutatások, Budapest)

Az EKSZ-hatások bizonytalan mivolta

Az EKSZ-jellegű együttműködések hatásai nem pusztán ellentmondásosak, de a legtöbb interjúalany szerint meglehetősen *bizonytalanok* is. Míg egyes, elsősorban rövid távú és egyéni szinten jelentkező (lásd feljebb) hatás esetében az interjúalanyok nagy része magabiztosabban nyilatkozott, gyakorlatilag senki sem nyilatkozott magabiztosan a hosszabb távú és az együttműködő feleken túlmutató léptékű hatások esetében, sőt, az interjúalanyok sokkal inkább az ilyen jellegű hatásokkal kapcsolatos bizonytalanságot fejezték ki.

„...nem lehet előre tudni, hogy minek van hatása... meg lehet valamit előre tervezni, de valójában aztán soha nem az történik, mint amit kitaláltunk nagy okosan.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű kutatásokat folytató civilszervezet vezetője-munkatársa, férfi, részvételi művészet/média, Budapest)

A hatások bizonytalansága szorosan összefügg a hatások mérésének nehézségeivel, amely mind a tevékenységek és (pláne az érdemibb) hatások komplexitásához, mind ezek időtávjához, mind pedig ahhoz kapcsolódik, hogy egy-egy változás (hatás) mögött egyidejűleg számos hatótényező állhat.

„Marha sokat investáltam az első évben, hogy egy olyan keretrendszert építsünk fel, ami nagyon tudatos, és hogy mérjük magunkat... És... néhány kérdőív mellett, amik szinte haszontalanok voltak, a fókuszcsoporthoz beszélgetés volt az, ami érdemi visszajelzést adott, illetve az, hogy tartunk és fogunk is tartani minden évben egy ilyen éves ünnepséget, ahol a tavalyin feljöttek emberek a színpadra, és beszéltek a projektjükéről, és olyanokat mondtak, hogy leesett az állam.” (EKSZ-jellegű tevékenységeért felelős szervezeti egység vezetője, férfi, társadalomtudomány, vidék)

Az EKSZ hatásainak léptéke vs. az EKSZ-jellegű folyamatok által megoldani kívánt problémák léptéke

Számos interjúalany beszámolt róla, hogy az EKSZ-tevékenységek és -folyamatok és ezek hatásának léptéke nem mérhető azon problémák léptékéhez, amelyekre a folyamatok megoldást kívánnak adni, az EKSZ ilyen értelemben „csepp a tengerben”, amely az interjúalanyok szerint komoly kihívást és gyakran frusztrációt jelent számukra.

„...egy ilyen tágabb nézőpontból ránézve, sajnos az elmúlt tíz évben nem javultak jelentősen ezek a társadalmi szakadékok, amiken dolgozunk.” (egyetemi oktató/kutató és EKSZ-jellegű tevékenységeért felelős szervezeti egység munkatársa, nő, művészeti (dizájn) képzés, Budapest)

Ezt a fajta, az EKSZ-hatások, illetve-problémák léptékének különbözőségével kapcsolatos problémát egyesek szerint az intézményesítés részben orvosolhatja, azaz egyfajta léptékugrásra teremt lehetőséget az EKSZ egyetemi szintű nagyobb léptékű intézményesítése. Megjelent ugyanakkor az interjúk során olyan vélemény is, hogy a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az EKSZ akár komolyabb léptékű intézményesítésének is megvannak a maga korlátai a társadalmi hatás szempontjából értékelve, különösen, hogy az EKSZ „kötelezővé tételének” egyes interjúalanyok szerint nemigen lenne értelme (ez nem támogatná az EKSZ céljainak a megvalósulását).

„Nagyon tartok attól, hogyha ez valahogy így szabályszerűsítve lesz, elvárásként lesz megfogalmazva, belekerül a teljesítményértékelésbe, akkor veszik el a lényegét. Tulajdonképpen van ez a félelem, hogy itt most énnekem rossz, hogy ez nem a teljesítményértékelés része, de ha az lenne, akkor meg az ügynök lenne nagyon rossz. És hogy ezt hogy tudjuk megoldani vagy feloldani, vagy ezzel a kettővel együtt létezni, hogy ez jó, de ne legyen elvárás, hogy legyen értékelve, de ne üresedjen ki... Erre még így nem látok megoldást.” (egyetemi oktató/kutató, nő, fogyatékoságtudomány, Budapest)

DISZKUSSZIÓ

Bár hazánkban az EKSZ elterjedtsége az akadémiai szféra méretéhez képest jó eséllyel meglehetősen alacsony fokú, még e viszonylag alacsony elterjedtség is *sokféle megközelítést, módszert, tematikus fókuszot* (részletebben: Málóvics 2024b) jelent a gyakorlatban, aminek következtében a potenciális és tényleges hatások is nagyon sokfélék. A hazai, EKSZ-kezdeményezéseket működtető szereplők véleménye alapján az látszik, hogy az EKSZ *minden, a szakirodalomban is megjelenő* (Singh 2017) résztvevői csoport esetén ténylegesen hatást gyakorol, lévén egy EKSZ-jellegű együttműködési folyamatban feltehetően minden érintett számára van tanulási potenciál.

Kutatásom eredményei alapján – bár azok ugyan csak az EKSZ-szereplők egy adott csoportjának/típusának a véleményén alapulnak – azt gondolom, megalapozottan kijelenthető, hogy az EKSZ-nek [szemben a konvencionális akadémiai missziós tevékenységekkel (Bornmann 2013; Lauronen 2020; Viana-Lora–Nel-lo-Andreu 2021; Dotti–Walczyk 2022)] *létezik valós, bizonyítható, konkrét példákkal alátámasztható társadalmi hatása* a társadalmi igazságosság és fenntarthatóság ügyei előmozdításában.

Mindez *nem jelenti azt*, hogy e hatások (1) *kvantitatív módon (pl. indikátorokkal) mérhetők* lennének, illetve hogy nem találkozunk ezekkel kapcsolatban (2) *bizonytalansággal*, valamint (3) *ellentmondásokkal*. Az, hogy e hatások kvantitatív módon mérhetők lennének, fel sem merült egyetlen interjú során sem – interjúalanyaim tapasztalatai és véleménye teljes mértékben alátámasztja a nemzetközi szakirodalom vonatkozó (gyakorlatilag egységes) álláspontját (Singh 2017; Benneworth et al. 2018). Ezzel szemben az EKSZ hatásainak bizonytalan, illetve potenciálisan ellentmondásos mivolta számos interjúalany részéről megfogalmazódott. E bizonytalanság kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy minél hosszabb távú és intézményi/társadalmi értelemben nagyobb léptékű hatásról volt szó, az interjúalanyok annál óvatosabbak lettek [hasonlóan a nemzetközi szakirodalomban fellelhető eredményekhez (Koekkoek–Ham–Kleinans 2021)]. Míg konkrét, kézzelfogható, rövid távú és kisleptékű hatásokról sokan magabiztosan fogalmaztak (és hoztak ilyenre számos példát), addig a nagyobb időbeli és társadalmi-intézményű *léptékű hatások kapcsán sokan hangsúlyozták a megítélésük szerint fennálló bizonytalanságot* (mind az egyes változások mögötti okokkal, és ezek között az EKSZ szerepével, mind pedig egyáltalán bizonyos lehetséges hatások bekövetkeztével kapcsolatban). Ugyanígy többen jelezték, hogy egyáltalán nem magától értetődő, hogy az EKSZ-folyamatok kizárólag pozitív hatással vannak azok érintettjeire – e valós, beavatkozásokat, cselekvéseket is eszközöző, a résztvevők élete kapcsán jó eséllyel valós tétellel bíró folyamatok bírhatnak akár potenciálisan negatív hatásokkal is egyes résztvevőkre (Szombati 2011) (akár a résztvevők önértékelése, akár külső értékelés szerint).

Az EKSZ hatásainak e jellemzői viszont azt jelentik, hogy *az EKSZ hatásainak konkrét megragadása egy inherens nehézség e koncepció kapcsán*, lévén az EKSZ céljai (de legalábbis a mély EKSZ-folyamatok céljai) jellemzően hosszabb távúak és orientációjukban sokszor nagyobb léptékűek [maga az EKSZ koncepciója is az egyetemek globális problémák megoldásához való hozzájárulásának fényében merül fel (EC – European Commission 2017)]. Ez viszont azt eredményezi, hogy még ha az EKSZ konkrét, kisleptékű és rövid távú hatásai sokszor jól meg is ragadhatók, a hosszabb távúak és nagyobb léptékűek ekkor is bizonytalanok maradnak. Ebből fakadóan pedig nem biztos, hogy van értelme azon jelenleg is zajló kísérleteknek (Wanjiru–Xiaoguang 2021), amelyek e hatások konkrét (akár indikátorokkal leképezhető) megragadását célozzák, lehet, hogy érdemesebb lenne elfogadni vonatkozó „tudatlanságunkat” e tekintetben, és ennek tükrében viszonyulást kialakítani az EKSZ koncepciójához.

A hatások kapcsán az a szakirodalomban megjelenő álláspont – ahogyan azt korábban bemutattam –, hogy a „mély” EKSZ-hez gyakran érdemibb, mélyrehatóbb társadalmi hatást/változást társítanak a kutatók, mint a kevésbé mély jellegűhöz (Himmelman 2001; Dorado–Giles 2004; Clayton et al. 2010; Davis–Kliwer–Nicolaides 2017). E szemlélet interjúalanyaimnál is megjelent az egyes együttműködések kapcsán, amit az is mutat, hogy a projektjellegű működést az érdemi és hatásos együttműködés egyik komoly korlátjaként élik meg sokan (részletesen: (Málóvics 2024a). Azonban, ami érvényes az egyes esetek (együttműködések) szintjén, az nem feltétlenül az rendszerszinten. A mély, illetve *kevésbé mély EKSZ esetében létezik egy átváltás (feszültség)* is: mély EKSZ-együttműködések akadémiái szereplők adott köre lényegesen kevesebb nem akadémiái partnerrel tud fenntartani, mint kevésbé mély jellegűeket. Márpedig agilis nem akadémiái partner esetén egy kevésbé mély jellegű kapcsolódás (amennyiben a nem akadémiái félnek erre van igénye) közösségi/társadalmi szempontból még hatékonyabb is lehet egy mély kapcsolódásnál, amennyiben ez jobban segíti az adott civilszervezet (és így az EKSZ társadalmi) céljainak teljesülését. Ilyen értelemben rendszer szinten nem lehet kijelenteni azt, hogy a mély vagy éppen a kevésbé mély kapcsolódások bírnak komolyabb társadalmi hatással (adott EKSZ-re allokkált erőforrást/időt/energiát feltételezve), ez feltehetően mindenhol az adott kontextus függvénye.

Kutatási eredményeim alapján a hatásos EKSZ realizálásához fontos a szereplők közti bizalom kialakulása és fenntartása – ilyen értelemben az EKSZ az oktatási és kutatási – konvencionális – missziókhöz képest mindenképpen hosszabb távú (és másféle) kapcsolódásokat kíván meg. Mivel azonban nem lehet mindig mindenkivel minden ügy kapcsán konzultálni (Hickey–Mohan 2008), feltehetően bizalmi viszony sem alakítható ki minden egyes érintettel (még ha el is tekintünk a sok együttműködési folyamatban megjelenő konfliktusoktól). Feltehetően ebből is fakad, hogy az együttműködő fejlesztési folyamatokban egyes helyi szereplőkre és civilszervezetekre gyakran egy adott közösség képviselőiként tekintünk (Hickey–Mohan 2008) – e relációban lehet reális gyakorlati elvárás a bizalom kialakulása. Ez pedig amellet érv, hogy *a közösségi képviselőkkel közös munka (azaz egy elvileg részvételi folyamaton belüli, képviselőten alapuló eljárás) az EKSZ-en belül gyümölcsöző lehet – természetesen amennyiben reflektálunk ennek lehetséges ellentmondásaira is* (Dempsey 2010; Levinson 2017), *és igyekszünk a folyamatba garanciákat beépíteni azok kezelésére.*

ÖSSZEGZÉS/KÖVETKEZTETÉSEK

Jelen tanulmány egy szélesebb, a hazai EKSZ-gyakorlatok feltárására és megértésére irányuló kutatási folyamat egyik elemeként arra irányult, hogy megvizsgáljuk: *„Az EKSZ jellegű kezdeményezéseket működtető, akadémiái (szemléletű) szereplők értékelése szerint milyen hatásai figyelhetők meg az EKSZ-jellegű tevékenységeknek a hazai kontextusban?”* A tanulmány egy első lépésnek tekinthető az EKSZ hazai társadalmi hatásainak értékelésében. A kutatás korlátai miatt (lásd e rész utolsó bekezdését) jelen kutatást nyilván további kutatások kell, hogy kövessék, ha teljes képet szeretnénk kapni az EKSZ hazai helyzetéről, hatásairól.

Ennek kapcsán legalább két irányban érdemes folytatni a kutatómunkát. Egyfelől érdemes feltárni az összes olyan hazai kezdeményezést, amely a szakirodalmi definíciók és operacionalizáció alapján EKSZ-jellegűnek tekinthető. Ennek eszköze megítélésem szerint semmi esetre sem egy nagymintás kvantitatív (pl. kérdőíves) kutatás. Ennek oka egyrészt az, hogy az EKSZ koncepciójának explicit használata hazánkban néhány kutatói csapat (műhely), illetve kutató munkásságához kapcsolódik, így feltételezhető – és az empirikus kutatás ezt igazolta is –, hogy az EKSZ konkrét megvalósulási (gyakorlati) formái kapcsán releváns tudással és tapasztalattal rendelkező hazai akadémiái szereplők esetében sem feltétlenül jellemző magának az EKSZ kon-

cepciójának a mély ismerete és használata. Így hiányzik a közös nyelvezet is abban az értelemben, hogy az egyes vonatkozó koncepciók alatt az egyébként hasonló elvek mentén dolgozó szereplők ugyanazt értenék. Ez kvantitatív kutatás esetében komoly módszertani akadályt jelent, hiszen ez feltételezi a közös nyelvezetet [például azt, hogy egy kérdőív egyes itemei alatt a megkérdezettek ugyanazt értsék (Babbie 2017)]. Ehhez képest kvalitatív (egyéni mélyinterjú) szituációban könnyen kialakítható az interjúalanyokkal egy adott témában a közös megértés. Másodsor, adatbázis sem áll rendelkezésre a hazai EKSZ-jellegű kapcsolódások mentén együttműködő (akadémiai és nem akadémiai) szereplőkről, ami pedig a kvantitatív megközelítéshez szükséges jó minőségű mintavételt lehetetleníti el. Jobb megoldásnak tűnik tehát a szereplők hálózatosodásának elősegítésén keresztül, mintegy akciókutatás jelleggel, minél több, az EKSZ szellemisége mentén dolgozó szereplő azonosítása. E folyamat jelen kutatásból kinőve már el is kezdődött: a publikáció megjelenésének időpontjára már megrendezésre is került az első, az EKSZ szellemiségében dolgozó hazai akadémiai szereplők hálózatosodását célzó Corvinus Scienece Shop esemény (*workshop*), jelen tanulmány szerzőjének a kezdeményezésére és társszervezésében.

Fontos következtetés továbbá, hogy az EKSZ társadalmi hatása az azt működtető akadémiai szereplők szerint hazánkban a kezelni/megoldani kívánt problémák léptékéhez képest elenyésző. Mindez nem jelenti azt, hogy hazánkban az EKSZ „jelentőségtelen” (eredményeim alapján jó okkal feltételezhető, hogy az számos marginalizált egyén/közösség/az ő érdekükben eljáró szervezet számára komoly értékkel/hasznossággal bír, csakúgy, mint az akadémiai érintettek számára), ugyanakkor bizonyos értelemben mégis „jelentéktelen” – nem látszik az, hogy jelen léptékben megvalósulva hogyan járulna hozzá közösségi szinten érdemben a megoldani kívánt problémák megoldásához. Ahhoz, hogy az EKSZ ilyen értelemben „jelentős” hatással bírjon, sokkal szélesebb körben el kellene terjedni e megközelítésnek, ráadásul alulról kezdeményezve [például az érintetti hálózatok és az ezeken keresztüli terjedés révén (Benneworth 2017)], mert a felülről jövő „kötelezővé tétel” eredményeim alapján korlátozza vagy rontja a társadalmi hatás minőségét. Intézményi szinten persze elő lehetne segíteni az EKSZ terjedését pusztán azáltal, hogy a hazai akadémiai szféra az erre nyitott dolgozóknak érdemben „teret ad”, de az EKSZ terjedését hazánkban akadályozó tényezők miatt (Málóvics 2024b) nemigen látszik, hogy ez a közeli jövőben érdemben bekövetkezhetne.

Végül fontosnak tartom újra hangsúlyozni, hogy a fent leírtak – természetesen a jelen tanulmány szerzője által használt fogalomrendszer, nyelvezet, problémafelvetés stb. mentén – az EKSZ-jellegű együttműködésekben az akadémiai szemléletben részt vevők értékelését tükrözik, amely kvalitatív kutatási módszerrel lett feltárva. Az, hogy az interjúalanyok közé – a kutatási kérdésnek megfelelően – nem pusztán az akadémiai szférában dolgozó emberek kerültek be, megítélésem szerint a kutatás erőssége, amennyiben (az EKSZ „szellemiségével” összhangban) felhívja a figyelmet arra, hogy a szisztematikus, jó minőségű, együttműködő jellegű tudástermelésnek, kutatásnak és oktatásnak nem az akadémiai szféra a kizárólagos terepe (ezek nem az akadémiai szféra privilégiumai).

Végül fontos még egyszer kiemelni, hogy az EKSZ-jellegű kezdeményezések hatásainak értékelése kapcsán jelen tanulmányból hiányzik a nem akadémiai érintetti (együttműködői) perspektíva – beleértve ebbe mind az együttműködő (EKSZ-partner) civilszervezeteknek, mind pedig az EKSZ „valódi” érintettjeinek (maguknak a sérülékeny csoportoknak, embereknek) a nézőpontját. Ez magától értetődő módon a kutatás és eredményei lényegi korlátját jelenti. Csakúgy, mint a kutatás kvalitatív jellege – természetesen e kvalitatív kutatás esetében is fennállnak ugyanazon korlátok (például az eredmények megbízhatósága tekintetében), amelyek bármely más kvalitatív kutatási folyamat esetében is (Babbie 2020).

HIVATKOZÁSOK

- Babbie, E. R. (2020) *The Practice of Social Research*. Cengage AU.
- Bakó Cs. (2022) A társadalmi hatásmérésről : A civil-nonprofit szervezetek körében végzett hatásmérési projektek alapján. *Önkéntes Szemle*, 2(3), 30–57. <http://dx.doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.3.30-57>.
- Benneworth, P. S. – Culum, B. – Farnell, T. – Kaiser, F. – Seeber, M. – Scukanec, N. – Vossensteyn, H. (J. J.) – Westerheijden, D. F. (2018) *Mapping and Critical Synthesis of Current State-of-the-Art on Community Engagement in Higher Education*. Institute for the Development of Education. Elérhető: <https://research.utwente.nl/en/publications/mapping-and-critical-synthesis-of-current-state-of-the-art-on-com> [Letöltve: 2024-04-08]
- Bornmann, L. (2013) What is societal impact of research and how can it be assessed? a literature survey. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(2), 217–233. <http://dx.doi.org/10.1002/asi.22803>.
- Brint, S. (2001) Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community Concept. *Sociological Theory*, 19(1), 1–23. <http://dx.doi.org/10.1111/0735-2751.00125>.
- Campbell, B. (2021) Social Justice and Sociological Theory. *Society*, 58(5), 355–364. <http://dx.doi.org/10.1007/s12115-021-00625-4>.
- Clayton, P. H. – Bringle, R. G. – Senior, B. – Huq, J. – Morrison, M. (2010) Differentiating and Assessing Relationships in Service-Learning and Civic Engagement: Exploitative, Transactional, or Transformational. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 16(2), 5–21.
- Compagnucci, L. – Spigarelli, F. (2020) The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120284. <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284>.
- Cyril, S. – Smith, B. J. – Possamai-Inesedy, A. – Renzaho, A. M. N. (2015) Exploring the role of community engagement in improving the health of disadvantaged populations: a systematic review. *Global Health Action*, 8(1), 29842. <http://dx.doi.org/10.3402/gha.v8.29842>.
- Dános Z. (2021) A társadalmi felelősségvállalás jelenléte a magyar állami egyetemek szervezeti dokumentumaiban. *Educatio*, 30(1), 125–134.
- Davis, K. L. – Kliewer, B. W. – Nicolaidis, A. (2017) Power and Reciprocity in Partnerships: Deliberative Civic Engagement and Transformative Learning in Community-Engaged Scholarship. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 21(1), 30–54.
- De Weger, E. – Van Vooren, N. – Luijckx, K. G. – Baan, C. A. – Drewes, H. W. (2018) Achieving successful community engagement: a rapid realist review. *BMC Health Services Research*, 18(1), 285. <http://dx.doi.org/10.1186/s12913-018-3090-1>.
- Dempsey, S. E. (2010) Critiquing Community Engagement. *Management Communication Quarterly*, 24(3), 359–390. <http://dx.doi.org/10.1177/0893318909352247>.
- Dorado, S. – Giles, J. (2004) Service-Learning Partnerships: Paths of Engagement. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 11(1). Elérhető: <https://quod.lib.umich.edu/m/mjcls/3239521.0011.103?rgn=main;view=fulltext> [Letöltve: 2023-11-17].
- Dotti, N. F. – Walczyk, J. (2022) What is the societal impact of university research? A policy-oriented review to map approaches, identify monitoring methods and success factors. *Evaluation and Program Planning*, 95, 102157. <http://dx.doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2022.102157>.
- EC – European Commission (2017) Commission Staff Working Document. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Renewed EU Agenda for Higher Education. SWD/2017/0201 final. Commission of the European Communities, Brussels.
- Farnell, T. – Veidemane, A. – Westerheijden, D. (2021) Piloting the TEFCE Community Engagement Toolbox at the University of Twente. In Papadimitriou, A. – Boboc, M. (szerk.) *Re-envisioning Higher Education's Public Mission: Global Perspectives*. Cham: Springer International Publishing, 187–203.
- Fuchs, C. (2017) Critical Social Theory and Sustainable Development: The Role of Class, Capitalism and Domination in a Dialectical Analysis of Un/Sustainability. *Sustainable Development*, 25(5), 443–458. <http://dx.doi.org/10.1002/sd.1673>.
- Gál, Z. – Ptaček, P. (2011) The Role of Mid-Range Universities in Knowledge Transfer in Non-Metropolitan Regions in Central Eastern Europe. *European Planning Studies*, 19(9), 1669–1690. <http://dx.doi.org/10.1080/09654313.2011.586186>.
- Grau, F. X. – Goddard, J. – Hall, B. – Hazelkorn, E. – Tandon, R. (2017) Recommendations for Academia, Academic Leaders and Higher Education and Research Policymakers. In *Higher education in the world 6: Towards a socially responsible university – balancing the global with the local*. Girona: GUNI.

- GUNI (2013) *Higher Education in the World 5: Knowledge, Engagement & Higher Education: Contributing to Social Change*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- GUNI (2017) *Higher Education in the World 6: Towards a Socially Responsible University: Balancing the Global with the Local*. GUNI, Girona. Elérhető: <https://www.guninetwork.org/higher-education-in-the-world-6-2017/> [Letöltve: 2024-04-08]
- Hart, A. – Northmore, S. (2011) Auditing and Evaluating University–Community Engagement: Lessons from a UK Case Study. *Higher Education Quarterly*, 65(1), 34–58. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2273.2010.00466.x>.
- Hazelkorn, E. (2016) Contemporary debates part 1: theorising civic engagement. In Goddard, J. – Hazelkorn, E. – Kempton, L. – Vallance, P. (szerk.) *The Civic University*. Edward Elgar Publishing,.
- Hazelkorn, E. (2018) Reshaping the world order of higher education: the role and impact of rankings on national and global systems*. *Policy Reviews in Higher Education*, 2(1), 4–31. <http://dx.doi.org/10.1080/23322969.2018.1424562>.
- Hickey, S. – Mohan, G. (2008) *Participation: From Tyranny to Transformation: Exploring New Approaches to Participation in Development*. Bloomsbury Publishing.
- Himmelman, A. T. (2001) On Coalitions and the Transformation of Power Relations: Collaborative Betterment and Collaborative Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 29(2), 277–284. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1010334831330>.
- Ibrahim, B. (2017) Higher education in contested settings: The global-local challenge. *In higher education in the world 6: Towards a socially responsible university – balancing the global with the local*. Girona: GUNI,.
- Király G. – Géring Zs. (2021) Having Nothing but Questions? The Social Discourse on Higher Education Institutions’ Legitimation Crisis. *Journal of Futures Studies*, 25(4), 57–70.
- Koekkoek, A. – Ham, M. V. – Kleinhans, R. (2021) Unraveling University-Community Engagement: A Literature Review. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 25(1). Elérhető: <https://ojs01.galib.uga.edu/jheoe/article/view/1586> [Letöltve: 2024-03-26].
- Laredo, P. (2007) Revisiting the Third Mission of Universities: Toward a Renewed Categorization of University Activities? *Higher Education Policy*, 20(4), 441–456. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.hep.8300169>.
- Larrán Jorge, M. – Andrades Peña, F. J. (2017) Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher education journals. *Higher Education Quarterly*, 71(4), 302–319. <http://dx.doi.org/10.1111/hequ.12122>.
- Lauronen, J.-P. (2020) The dilemmas and uncertainties in assessing the societal impact of research. *Science and Public Policy*, 47(2), 207–218. <http://dx.doi.org/10.1093/scipol/scz059>.
- Levinson, M. (2017) When Participants Don’t Wish to Participate in Participatory Action Research, and When Others Participate on Their Behalf: The Representation of Communities by Real and Faux Participants. *The Urban Review*, 49(3), 382–399. <http://dx.doi.org/10.1007/s11256-016-0390-9>.
- Lo, C. W.-H. – Pang, R. X. – Egri, C. P. – Li, P. H.-Y. (2017) University Social Responsibility: Conceptualization and an Assessment Framework. In Shek, D. T. L. – Hollister, R. M. (szerk.) *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences*. Singapore: Springer, 37–59.
- Major K. – Balás G. – Beke O. – Hajdú T. – Marczell K. – Rési K. – Szabó-Morvai Á. – Szepesi B. (2013) Hatásvizsgálati kézikönyv I. kötet: Hatásvizsgálat elemzőknek- HÉTFÁ. Elérhető: <https://hetfa.hu/2013/07/31/hatasvizsgalati-kezikonyv-i-ii/> [Letöltve: 2024-04-08]
- Málóvics Gy. (2019) Tudás létrehozása társadalmi hatással karöltve: A részvételi akciókutatás (RAK) megközelítése. *Magyar Tudomány*, 180(8), 1147–1157.
- Málóvics Gy. (2024a) Az egyetemi közösségi szerepvállalás (EKSZ) terjedését akadályozó tényezők: Az EKSZ, mint a nemzetközi akadémiai kapitalizmussal összeférhetetlen megközelítés? *Iskolakultúra*, megjelenés alatt.
- Málóvics Gy. (2024b) Hazai egyetemi közösségi szerepvállalási gyakorlatok a társadalmi igazságosság lenszóján keresztül. *Civil Szemle*, 21(4), 71–87. <http://dx.doi.org/10.62560/csz.2024.04.4>.
- Málóvics Gy. – Bajmócy Z. – Gébert J. – Juhász J. – Méreiné B. – Berki B. – Mihók B. (2022) A közösségi szerepvállalás mint az egyetemek újra felfedezett, de elhanyagolt feladata • Community Engagement as a Rediscovered but still Neglected University Function. *Magyar Tudomány*. <http://dx.doi.org/10.1556/2065.183.2022.5.9>.
- Málóvics Gy. – Berki B. M. – Mihály M. (2021) Policy reform instead of policy transformation? Experiences of participatory action research (PAR) on desegregation policy in Szeged, Hungary. *IJAR – International Journal of Action Research*, 17(1–2021), 81–101. <http://dx.doi.org/10.3224/ijar.v17i1.05>.
- Málóvics Gy. – Juhász J. – Bajmócy Z. (2024) Egyetemi közösségi szerepvállalás és fenntarthatósági változás – A gazdasági felsőoktatási képzőhelyek lehetőségei és korlátai. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 33(6), 54–68. <http://dx.doi.org/10.14267/VEZTUD.2024.06.05>.

- Málóvics Gy. – Wahyuni, A. S. (2024) Az egyetemi közösségi szerepvállalás támogató tényezői egy hazai empirikus kutatás tapasztalatai alapján. Az EKSZ terjedését támogató tényezők. *Educatio*, megjelenés alatt.
- Martin, L. – Smith, H. – Phillips, W. (2005) Bridging “town & gown” through innovative university-community partnerships. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 10(2), 1–16.
- Milton, B. – Attree, P. – French, B. – Povall, S. – Whitehead, M. – Popay, J. (2012) The impact of community engagement on health and social outcomes: a systematic review. *Community Development Journal*, 47(3), 316–334. <http://dx.doi.org/10.1093/cdj/bsr043>.
- Pel, B. – Haxeltine, A. – Avelino, F. – Dumitru, A. – Kemp, R. – Bauler, T. – ... Jørgensen, M. S. (2020) Towards a theory of transformative social innovation: A relational framework and 12 propositions. *Research Policy*, 49(8), 104080. <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2020.104080>.
- Ramsbottom, A. – O’Brien, E. – Ciotti, L. – Takacs, J. (2018) Enablers and Barriers to Community Engagement in Public Health Emergency Preparedness: A Literature Review. *Journal of Community Health*, 43(2), 412–420. <http://dx.doi.org/10.1007/s10900-017-0415-7>.
- Rawls, J. (1997) *Az igazságosság elmélete*. Budapest: Osiris.
- Reisinger A. – Dános Zs. (2021) Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás területi hatásai – négy magyarországi egyetem vizsgálatával. *Tér és Társadalom*, 35(3), 87–107. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.35.3.3342>.
- Reisinger A. – Dános Zs. (2022a) Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás kommunikációja : A Széchenyi István Egyetemről megjelenő hírek vizsgálata a helyi online sajtóban. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(4), 191–212. <http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.191>.
- Reisinger A. – Dános Zs. (2022b) Examining the Visibility of Social Responsibility on the Websites of Hungarian State Universities. *DETUROPE - The Central European Journal of Tourism and Regional Development*, 13(3), 58–72. <http://dx.doi.org/10.32725/det.2021.019>.
- Sági M. – Széll K. (2015) Hatásvizsgálatok alapszintű kézikönyve. Módszertani segédkönyv oktatásfejlesztők számára. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/15600/15600/> [Letöltve: 2024-12-04].
- Schoorman, D. (2016) From the “Ivory Tower” to the “University of the Poor”: A Professor’s Educational Journey. *Urban Education*, 51 (7), 797–823. <http://dx.doi.org/10.1177/0042085914549362>.
- Sen, A. (2003) *A fejlődés mint szabadság*. Budapest: Európa.
- Shek, D. T. L. – Yuen-Tsang, A. W. K. – Ng, E. C. W. (2017) University Social Responsibility (USR): Insight from the Historical Roots to the Contemporary Challenges. In Shek, D. T. L. – Hollister, R. M. (szerk.) *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences*. Singapore: Springer, 25–36.
- Singh, W. (2017) Gauging the Impact of Community University Engagement Initiatives in India. *ASEAN Journal of Community Engagement*, 1(1), 1–16.
- Sitku K. (2023) Egyetem és társadalom interakciói: egyetemi társadalmi felelősségvállalás, „harmadik misszió” és közösségi szerepvállalás. *Civil Szemle*, 20(6), 29–41.
- Szombati K. (2011) A részvétel problémája az akciókutatásban: A mez\Hocsáti fejleszt\Homunka tanulságai. In Pataki Gy. – Vári A. (szerk.) *Részvétel–akció–kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi, akció és kooperatív kutatásokról*. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet, 52–83.
- Trencher, G. – Yarime, M. – McCormick, K. B. – Doll, C. N. H. – Kraines, S. B. (2014) Beyond the third mission: Exploring the emerging university function of co-creation for sustainability. *Science and Public Policy*, 41(2), 151–179. <http://dx.doi.org/10.1093/scipol/sct044>.
- Urias, E. – Vogels, F. – Yalcin, S. – Malagrida, R. – Steinhaus, N. – Zweckhorst, M. (2020) A framework for Science Shop processes: Results of a modified Delphi study. *Futures*, 123, 102613. <http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2020.102613>.
- Viana-Lora, A. – Nel-lo-Andreu, M. G. (2021) Approaching the Social Impact of Research Through a Literature Review. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 16094069211052189. <http://dx.doi.org/10.1177/16094069211052189>.
- Wahyuni, A. S. – Málóvics, G. (2023) Top-Down Motivation in University–Community Engagement. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 27(4). Elérhető: <https://openjournals.libs.uga.edu/jheoe/article/view/2954> [Letöltve: 2024-03-03].
- Wanjiru, I. R. – Xiaoguang, L. (2021) Evaluating University-Community Engagement Through a Community-Based Lens: What Indicators Are Suitable? *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 25(4). Elérhető: <https://ojs01.galib.uga.edu/jheoe/article/view/1495> [Letöltve: 2024-04-08].
- Weerts, D. J. – Sandmann, L. R. (2010) Community Engagement and Boundary-Spanning Roles at Research Universities. *The Journal of Higher Education*, 81(6), 632–657. <http://dx.doi.org/10.1080/00221546.2010.11779075>.

FÜGGELÉK

F1. táblázat: A megkérdezettek főbb releváns jellemzői

Elsődleges kapcsolódás egyetemi közösségi szerepvállaláshoz	EKSZ külső célcsoport	Intézményi szakmai háttér	Intézmény földrajzi elhelyezkedése
Komplex esélyteremtés program működtetése	Roma emberek	Pedagógia (nem az akadémiai szférában dolgozik, otthagyta az egyetemet a kezdeményezés kedvéért/érdekében)	Pest megye (nem Budapest)
Esélyteremtés	Roma emberek	Szociális munka (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Pedagógusképzésben részvételi folyamatok elindítása, támogatása	Hátrányos helyzetű közösségek, emberek, civilszervezetek	Dizájn, pedagógia (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Esélyteremtés (roma szakkolégium, filmkészítés)	Roma emberek	Antropológia (egyetemi oktató/kutató)	Megyei jogú város
Próbálkozások részvételi kutatással	Nők, gazdálkodók	Regionális tudomány (kutatóintézet - kutató)	Megyei jogú város
Próbálkozás részvételi kutatással	Nők, gazdálkodók	Regionális tudomány (kutatóintézet - kutató)	Megyei jogú város
Együtműködő kutatás és fejlesztés	Fogyatékossgal élők	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Akadémiai szférából politikai szférába érkezőként részvételi fejlesztési folyamat működtetése	Roma és szegény családok (óvodai integráció)	Szociológia (egyetemi oktató/kutató, később politikai szerepvállalással)	Budapest
Tanoda működtetése	Roma emberek	Pedagógia (egyetemi oktató/kutató)	Megyei jogú város
Részvételi demokrácia, demokráciára nevelés	Hazai emberek, közösségek	Oktatási szakértő (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest
Részvételi filmkészítés	Roma emberek (gyermekek)	Média/film (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Szociális munkán keresztül kapcsolódás közösségekhez	Hátrányos helyzetű közösségek	Szociális munka (egyetemi oktató/kutató)	Megyei jogú város
Szociodráma	Hátrányos helyzetű közösségek, ezekkel foglalkozó állami intézmények	Szociodráma (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest
Egyetem kinyitása külső partnerek számára	Hátrányos helyzetű közösségek, emberek, civil szervezetek	Pedagógia (egyetemi oktató/kutató, EKSZ-ben érintett szervezeti egység vezetője)	Megyei jogú város
Esélyteremtés	Szegrágáltan élő mélyszegény roma közösség, fogyatékossgal élők lakóotthona	Építészet (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Együtműködő jelleget is öltő kutatási–megismerési–fejlesztési folyamatokban való részvétel	Roma emberek	Antropológia (egyetemi oktató/kutató)	Megyei jogú város
Együtműködő oktatási, fejlesztési, szakpolitika-befolyásolási folyamatok	Fogyatékossgal élők	Fogyatékossgtudomány (egyetemi oktató/kutató)	Budapest

Elsődleges kapcsolódás egyetemi közösségi szerepvállaláshoz	EKSZ külső célcsoport	Intézményi szakmai háttér	Intézmény földrajzi elhelyezkedése
Részvétel együttműködő kurzusban	Idős emberek, kisebbségek	Antropológia (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Együttműködő tervezés	Civilszervezetek, helyi önkormányzatok	Építészet (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Science shop (kapcsolódás oktatáson és kutatáson keresztül)	Civilszervezetek, társadalmi vállalkozások	Közgazdaságtan (EKSZ-ben érintett szervezeti egység vezetője)	Bécs
Science shop (kapcsolódás oktatáson és kutatáson keresztül)	Civilszervezetek, társadalmi vállalkozások	Közgazdaságtan (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Akadémiai szférában és politikai szférában is jelen lévő szereplőként hídképzés	Alacsony jövedelmű háztartások (lakhatás, hitelezés)	Közgazdaságtan (kutatóintézet – kutató, politikai tanácsadó)	Budapest
Részvételi akciókutatás	„Hangnélküli” csoportok, közösségek	Részvételi akciókutatás (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest
Szociális dizájn (együttműködés oktatáson, kutatáson keresztül)	„Hangnélküli” csoportok, közösségek (kiemelten roma emberek)	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Szociális dizájn (együttműködés oktatáson, kutatáson keresztül)	„Hangnélküli” csoportok, közösségek (kiemelten roma emberek)	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Szociális dizájn (együttműködés oktatáson, kutatáson keresztül)	„Hangnélküli” csoportok, közösségek (kiemelten roma emberek)	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Részvételi filmkészítés	Roma gyermekek	Média/film (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Részvételi vidékfejlesztés	Vidéki közösségek	Közgazdaságtan (kutatóintézet - kutató)	Budapest
Részvételi színház	Hátrányos helyzetű vidéki kistérségeken élő roma fiatalok	Média/film (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Szakpolitikai befolyásolási célú kutatás és együttműködések	Szakpolitikák befolyásolása a társadalmi igazságosság érdekében	Regionális tudomány (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest
Részvételi kutatás és oktatás	Fogyatékossgal élők	Fogyatékossgatudomány (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Részvételi kutatás és oktatás	Fogyatékossgal élők	Fogyatékossgatudomány (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Részvételi fejlesztés oktatás (kurzus) keretei közt	Fogyatékossgal élők	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Részvételi fejlesztés oktatás (kurzus) keretei közt	Fogyatékossgal élők	Dizájn (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Ökoközösségek megerősítésének támogatása	Ökotudatos közösségek	Humánökológiai (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Szakpolitikai befolyásolási célú kutatás és együttműködések	Szakpolitikák (elsősorban lakhatási politika) befolyásolása a társadalmi igazságosság érdekében	Városfejlesztés (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest

Elsődleges kapcsolódás egyetemi közösségi szerepvállaláshoz	EKSZ külső célcsoport	Intézményi szakmai háttér	Intézmény földrajzi elhelyezkedése
Részvételi kutatás, fejlesztés	Helyi közösségek, civilszervezetek, szakpolitikai döntéshozók, társadalmi vállalkozások	ökológiai közgazdaságtan (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Budapest
Szolidáris építészet és dizájn	Hajléktalan emberek, lakhatási szegénységben élők	Építészet (egyetemi oktató/kutató)	Megyei jogú város
Civil aktivizmus	„Hangnélküli” csoportok, közösségek (kiemelten roma emberek)	Pszichológia (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Közösségi tervezés	Kistelepülések	Közösségszervezés, építészet (nem az akadémiai szférában dolgozik)	Megyei jogú város
Szociális munka	Periferizált csoportok, közösségek (kiemelten hajléktalan emberek, lakhatási szegénységben élők)	Szociális munka (egyetemi oktató/kutató)	Budapest
Építészet	Együttműködő intézmények, önkormányzatok	Építészet (egyetemi oktató/kutató)	Budapest

Forrás: saját szerkesztés